

Stockholms universitet
Institutionen för socialt arbete
Våren 2009
Termin 7

ASI – upplevelser ur ett klientperspektiv

Författare: Disa Marat
Handledare för c-uppsats: Lena Hübner
Kursansvarig: Sam Larsson

Abstract

The aim of this thesis was to examine the experience of the Addiction Severity Index (ASI) by a sample of clients in social services. Three clients that recently had been investigated by using the ASI were interviewed using a semi-structured interview. The clients were only to have been assessed by using the first interview within the ASI. The result shows that the clients viewed the ASI as a mainly positive experience. Two clients underlined that the ASI gave them more insight in their problems and that this was something positive. The main result of this study is that concerns expressed by social workers that the ASI would harm clients are exaggerated if compared to the experiences expressed by the clients. Second, it seems to be that the ASI affects the interviewees in a way that can be understood well by using existential theory. Another main result is that conducting research within the field of social work is affected by the discrepancy between research and practical social work.

Innehållsförteckning	
Inledning	5
Problemformulering & syfte	5
Disposition	6
Definitioner & begränsningar.....	6
Tidigare forskning	6
Presentation av ASI.....	6
Grundintervjun	7
Uppföljningsintervjun	7
Möjlighet till utveckling av verksamheter	7
Risker med ASI.....	8
Humanistisk forskning	8
En empirisk studie om relationsbaserat socialt arbete	9
Positivistisk forskning.....	10
Om terapeutisk allians och drop-out	11
Klienters acceptans av strukturerade intervjuer i socialtjänsten (studie 1).....	11
Terapeutisk allians, känsla av egenkompetens (studie 2).....	12
Socialarbetares förmåga till empati (studie 3).....	12
En implementeringsstudie (studie 4).....	13
Svensk implementeringsstudie om ASI från 2008	13
Metod	14
Vetenskapsfilosofisk position	14
Motivering av det existencialistiska perspektivet	15
Existentialistisk teori	15
Varat-i-sig och varat-för-sig.....	15
Konstruktivism.....	16
Existentialism & klientperspektiv	16
Ångest som en konsekvens av friheten och ansvaret att välja	17
Ond tro.....	18
Inre och yttre förtryck	18
Börjesons teori om det falska medvetandet.....	19
Individen i samhället och samhället i individen.....	19
Urval.....	20
Semistandardiserad intervjuguide	20
Databearbetning	21
Analys & redovisning av resultat	21
Validitet.....	22
Risk för närsynt empirism?	23
Etik	23
Resultat	24
Om själva intervjuerna	24
Hur rekryteringen av respondenter gick till	24
Vad hände sedan?.....	25
Resultat utifrån min idealtyp	25
ASI- en positiv upplevelse	25
ASI- en negativ upplevelse	40
Diskussion	47
Begränsat stöd för den negativa idealtypen hos mina respondenter	47
Begränsat stöd för att frågorna var kränkande	48

Acceptans trots att ASI-intervjun till viss del var jobbig- ett gott tecken för ASI?.....	48
Risk att ASI-intervjun bidrar till att skapa falska förhoppningar om hjälp hos klienten?.....	49
ASI som en katalysator av varat-i-sig	49
Existentiell ångest	49
Ond tro.....	50
Personligt ansvar	50
Värde i att få möjlighet att reflektera... ..	51
ASI intervjun medför fördelar som forskningen inte vetat så mycket om?	51
Om valfrihet i det moderna samhället	52
Överdriven rädsla ang. de negativa klientupplevelserna av ASI bland socialsekreterare?	53
Positivt att ASI-intervjun var frivillig	53
Svårighet att forska om socialt arbete	54
Reliabilitet	54
Validitet	54
Generaliserbarhet	55

Inledning

Sedan slutet av 80-talet finns en strävan inom offentlig förvaltning att arbeta mer systematiskt med utvärderingar av mål och resultat. Att stärka den vetenskapliga grunden för socialtjänstens verksamhet genom s.k. evidensbasering är sedan ett par år tillbaka ett välbekant fenomen. Inom socialtjänstens missbrukarvård har användandet av strukturerade bedömningsinstrument kommit att bli ett högaktuellt ämne när det gäller utredningar. I de nya nationella riktlinjerna för missbruk- och beroendevård förespråkar Socialstyrelsen (2007, s.112) användandet av den strukturerade bedömningsmetoden ASI (Addiction Severity Index) inom socialtjänstens utredningar avseende missbruk.

Problemformulering & syfte

Trots påtalade fördelar och direktiv från Socialstyrelsen är implementering och användning av den evidensbaserade metoden ASI i praktiken ett kontroversiellt ämne. En slutrapport från ett projekt som hade till uppgift att införa ASI i åtta kommuner nordväst om Stockholm visade exempelvis att det fortfarande finns farhågor bland socialarbetare när det gäller användandet av ASI. (FoU Nordväst, 2008, s.54) Det är dock viktigt att poängtera att detta är farhågor som uttrycks ur ett socialarbetarperspektiv. För att få en uppfattning om hur *klienterna* kan uppleva hur det är att bli intervjuad med hjälp av ASI ombads jag att genomföra en studie som utgår ifrån klienters upplevelser av att intervjuas med hjälp av ASI. Mer kunskap om hur klienterna upplever ASI-intervjun kan förbättra det sätt på vilket intervjun används inom socialtjänsten. Kunskap som utgår från ett klientperspektiv kan också bidra till att öka socialarbetares vilja att använda ASI i sitt dagliga arbete.

Syftet med denna studie är att öka kunskapen och förståelsen om klienters erfarenheter och upplevelser av att intervjuas med hjälp av ASI.

En specifik frågeställning som uppsatsen ska söka få svar på är på vilket sätt ett urval av klienter upplevde att frågorna tillförde något nytt till dem själva?

Nyckelord: Klientperspektiv, ASI, ”structured interview”

Disposition

Uppsatsen inleds med en presentation av bedömningsinstrumentet ASI. Därefter följer en genomgång av tidigare forskning. Jag har valt att presentera den tidigare forskningen utifrån vilken vetenskapsfilosofisk position forskningen kan sägas tillhöra. Efter detta avsnitt kommer jag att presentera metoden för min framställning. Därefter kommer resultatet att presenteras. Resultatet kommer att struktureras utifrån två av mig skapade idealtyper. Den avslutande diskussionen inleds med en tolkning av mina resultat och avslutas med några kommentarer angående resultatbildens tillförlitlighet och eventuella generaliserbarhet.

Definitioner & begränsningar

För tydlighetens skull har jag valt att kalla de personer som jag intervjuat för respondenter. Termen intervjuperson använder jag för att hänvisa till situationer när någon blivit intervjuad med hjälp av ASI. För att inte enstaka kommuner skall känna sig utpekade har jag i uppsatsen valt att inte namnge vare sig socialsekreterare eller kommuner. Observera att jag i denna framställning medvetet har undvikit att fördjupa mig i debatten om evidensbaserad inom socialt arbete. Av utrymmesskäl kommer jag inte att gå in på historiken bakom ASI eller ta upp studier som behandlar bedömningsinstrumentet som sådant. I min uppsats fokuserar jag på klienters upplevelser av grundintervjun om ASI.

Tidigare forskning

Presentation av ASI

Den första versionen av ASI utarbetades i början av 70-talet i USA för att bättre kunna utvärdera behandlingar för Vietnamveteraner. I Sverige är det IMS och Socialstyrelsen som står för den svenska översättningen. År 1999 utarbetades den första versionen och år 2003 användes ASI i ett 70-tal svenska kommuner. ASI används inom socialtjänsten, kriminalvården, landstingets beroendevård och inom institutionsvård. (CUS, 2003, s.13) ASI har i huvudsak två funktioner: Dels att fungera som en strukturerad klientbedömningsmetod, dels att fungera som underlag för systematiska uppföljningar (a.a., s.11 & 14).

Grundintervjun

ASI består av ett mer omfattande frågeformulär som används vid ett första intervjutillfälle samt ett mindre formulär som används vid ett uppföljande samtal. Grundintervjun täcker sju olika livsområden som forskning har visat är relevanta att fråga kring när det gäller missbruk. (Socialstyrelsen, 2007, s.3) Dessa områden är fysisk hälsa, arbete- och försörjning, alkohol- och narkotikaanvändning, rättsliga problem, familj och umgänge samt psykisk hälsa. Frågor om förekomsten av ev. psykisk sjukdom och/eller missbruk i familjen förekommer också. Vid slutet av varje delområde får personen själv skatta sitt hjälpbehov. Även intervjuaren skattar vid slutet av varje frågeområde klientens hjälpbehov. Intervjun möjliggör för klienten att komma med egna kommentarer. Med den första intervjun kan således en persons missbruksproblematik kartläggas ur ett helhetsperspektiv. ASI intervjun kan också användas för att kartlägga och bedöma resurserna hos en person med missbruksproblem. (IMS, 2008, s.1)

Uppföljningsintervjun

Under den uppföljande intervjun får klienten möjlighet att yttra sig över resultatet som framkommit utifrån grundintervjun. Frågor ställs också om den aktuella livssituationen. (CUS, 2003, s.18) Således kan ASI underlätta och utveckla det direkta klientarbetet genom att informationen som tas fram redovisas öppet och på så vis kan utgöra ett underlag för diskussion mellan klienten och socialarbetaren. Detta är en orsak till varför klienten anses bli mer delaktig i exempelvis beslut om behandling genom att ASI används (Socialstyrelsen, 2008). Eventuella förbättringar av en klients livssituation blir tydlig då uppgifterna som lämnas vid den första intervjun som regel matas in i en dator och presenteras för klienten i en s.k. profil (CUS, 2003, s.12). Genom att genomföra en intervju med personen innan han eller hon eventuellt får behandling görs det möjligt att utvärdera den hjälp som personen får (Armelius & Engström, 2005, s.29).

Möjlighet till utveckling av verksamheter

Den standardiserade utformningen möjliggör för exempelvis socialtjänsten att föra statistik och därmed förbättra sin verksamhet för missbrukare (CUS, 2003, 12). Den standardiserade utformningen gör det också möjligt för vårdgivaren att följa upp insatser vid ett senare tillfälle. Genom att data effektivt kan sammanställas på gruppnivå förbättras möjligheterna

att genomföra utvärderingar av verksamheter. (Socialstyrelsen, 2008) ASI-intervjun bidrar också till att skapa ett gemensamt språkbruk för olika verksamheter och kan därför bidra till att underlätta samarbetet mellan olika huvudmän.

Risker med ASI

Metoden bedöms lämpa sig mindre väl när det gäller att uppmana klienten till reflektion (CUS, 2003, s.18). Användandet av ASI minskar inte behovet av yrkeskunnande hos dem som använder bedömningsinstrumentet (a.a., s.20). Tvärtom ställer användandet av ASI extra stora krav på den som intervjuar i termer av att kunna sväva mellan ”den subjektiva hjälparen” och ”den objektiva utredaren” (a.a., s.26). Kravet på kompetens ökar när ASI används då en illa utförd ASI-intervju troligtvis är mer kränkande för klienten än ett illa utfört ”vanligt” samtal (a.a., s.25).

Humanistisk forskning

Inom missbruksforskning finns det två uttalat åtskilda traditioner när det gäller kunskapssyn (Engström, 2005, s.13-14; Skogens, 2007, s.21). En stor del av den svenska forskningen, i synnerhet äldre sådan, utgår ofta från ett s.k. *humanistiskt perspektiv*. Humanistisk forskning kännetecknas av en syn på kunskap där individuella egenskaper hos behandlaren i form av exempelvis yrkeserfarenhet, personlig mognad, empati och intuition betonas starkt. Denna typ av forskning går i viss utsträckning emot det kunskapsideal som handlar om att socialt arbete bör präglas av vetenskapligt grundad kunskap. (Skogens, 2007, s.21) Begreppet ”relationsbaserat socialt arbete” har i svensk litteratur använts för att beskriva relationen mellan socialarbetare och klient (a.a., s.12). Relationsbaserat socialt arbete handlar i korthet om *relationens* betydelse för att klienten både skall kunna få samt ta emot hjälp, vare sig det handlar om existentiell hjälp som att få tala om det som är jobbigt eller hjälp av mer materiell natur (Bernler, Johnsson & Skårner, 1993, s.70). Det råder en viss oklarhet avseende begreppets exakta innebörd och en förklaring till detta är att socialarbetarens egen personlighet enligt det humanistiska perspektivet anses vara socialarbetarens främsta verktyg (Denvall, Munther & Tunnerup, 1999, s.111; Skogens, 2007, s.12). Forskare inom hela missbruksområdet, oavsett kunskapssyn, tycker sig ha funnit tillräckligt med vetenskapligt

stöd för tanken att relationen mellan behandlare och klient ofta kan få större utslag när det gäller resultatet än själva behandlingen i sig (Skeem, Eno Louden & Polaschek, 2007, s.397). Relationen mellan socialarbetare och klient anses som mycket viktig inom forskarsamhället i allmänhet, och inom humanistisk forskning i synnerhet (Skogens, 2007, s.22). I nästkommande stycke kommer jag därför att presentera en studie som behandlar relationen mellan socialarbetare och klienter. Denna studie är enligt mig typisk för det humanistiska perspektivet. Studien är författad av Bernler, Johnsson och Skårner (1993).

En empirisk studie om relationsbaserat socialt arbete

Bernler, Johnsson & Skårners studie (1993, s.24) hade som huvudsakligt syfte att ”skaffa empiriskt grundade kunskaper om behandlingen och dess villkor”. Metoden bestod av en mixad design där man låtit både klienter och socialarbetare skatta olika aspekter av en behandlingsrelation. Metoden bestod också i att forskarna lät genomföra observationer av klienter och socialarbetare under ett behandlingssamtal. Dessutom användes strukturerade intervjuer med särskilt fokus på olika förväntningar samt öppna intervjuer utifrån teman. Såväl socialarbetare som klienter intervjuades. (a.a., s.32) Urvalet bestod av samtliga anställda på en behandlingsenhet i Göteborg för personer med missbruksproblem samt sex socialsekreterare från ett socialkontor i Alingsås. Urvalet av klienter gjordes utifrån principen om tillgänglighet. Efter att en klient och en behandlare träffats för en behandlingssession blev klienten intervjuad om sina upplevelser. Efter att intervjun med klienten skett intervjuades även hans eller hennes socialarbetare. Sammanlagt genomfördes 38 möten på såväl behandlingsenheten som socialkontoret. Då såväl socialarbetare som klient blev intervjuad om hur de upplevt mötet kom den slutliga studien att innehålla 152 stycken intervjuer. (a.a., s.32-34) Bortfallet beskrivs i studien som att det främst berodde på att socialarbetaren av olika skäl inte kunde medverka under hela undersökningsperioden eller att klienter gick tillbaka in i svårt missbruk eller hamnade i fängelse (a.a., s.32-33). En annan begränsning av studiens resultat kan kopplas till det faktum att fall där socialsekreterare arbetade två och två uteslöts (a.a., s.31). Det kan vara så att resultatet blivit annorlunda om dessa fall varit med då det finns en risk att dessa ärenden var mer komplicerade. Studien visar också att i de fall av behandlingsrelation som präglas av ömsesidigt gillande så tenderar förändringsambitionerna hos båda parter att vara större (a.a., s.77). Ett annat viktigt resultat var att socialarbetarens vilja att hjälpa klienten tenderade att påverkas av socialarbetarens personliga gillande av klienten (a.a., s.78). Bernler, Johnsson och Skårner (1993, s.91) drar slutsatsen att aspekter av

klient- socialarbetarrelationen som att bli just bemött, att bli förstådd samt att bli lyssnad på är mycket viktiga kvalitéer i behandlingsrelationen.

Positivistisk forskning

Den andra typen av studier som jag hittat präglas uteslutande av en så kallad *positivistisk* syn på vad som är kunskap. Här handlar det ofta om kvasiexperimentella studier och skattningar utifrån strikt operationaliserade begrepp. Forskning som ligger till grund för s.k. evidensbaserad är ofta av denna karaktär. (Bergmark & Lundström, 2006, s.102) Inom psykologin finns det sedan 70-talet forskning som behandlar frågan om relationen mellan patient och behandlare. Begrepp som arbetsallians, terapeutisk allians och hjälpsamt allians har använts (Engström, 2005, s.17). Min litteratursökning visade att begreppet terapeutisk allians var det mest vanliga, varför jag fokuserar på det i min studie. Min litteratursökning visade att begreppet har definierats på olika sätt. I en studie definieras exempelvis begreppet som att klienten upplever att behandlaren är förstående samt engagerad (Cournoyer, Brochu, Landry & Bergeron, 2007). I en annan studie definieras begreppet terapeutisk allians som att det finns en ”affective bond or attachment” mellan klienten och socialarbetaren samt att det finns ett samarbete och vilja att investera i behandlingen hos båda (Skeem et al, 2007, s.397-398). I dagsläget finns det relativt få studier som direkt behandlar frågan om *missbruk* och terapeutisk allians (Engström, s.2005. s.17; Cournoyer et al, , 2007, s.1961) I det följande kommer jag emellertid att presentera en alldeles färsk studie om terapeutisk allians och missbruk som jag hittat. Framställningen ifråga är författad av Cournoyer et al. (2007) och handlar om terapeutisk allians och s.k. ”dropout” bland personer med dubbeldiagnoser. Studien visar att det är möjligt att förutspå avhopp bland klienter som deltar i behandling mot missbruk genom att mäta den terapeutiska alliansen samt behandlarens prognos utifrån klientens beteende (a.a., s.1960). Därefter kommer jag att presentera en svensk doktorsavhandling vars huvudsakliga syfte var att undersöka hur relationen mellan socialarbetare och klient påverkades av att ASI användes som utredningsmetod inom socialtjänsten (Engström, 2005, s.16). Utifrån min valda frågeställning är Engströms (2005, s.16) avhandling intressant med tanke på att det verkar som om ASI-intervjun har en liten påverkan på relationen mellan klienter och socialarbetare. Klienterna tycks inte bli kränkta av att ASI används som utredningsmetod. Avhandlingen, som består av fyra delstudier, pekar också på att det finns lite empiriskt stöd för att antagandet att det sociala arbetet är för

komplex för att kunna fungera ihop med metoder som lämpar sig för kvantitativa utvärderingar. (a.a., s.23) Slutligen har jag valt att presentera en svensk implementeringsstudie om ASI från 2008 (FoU Nordväst, 2008). Studien pekar mot att ”individuella faktorer” hos enskilda socialsekreterare kan bidra till att användandet av ASI varierar stort mellan olika kommuner (a.a., s.43).

Om terapeutisk allians och drop-out

Cournoyers studie motiveras med att det är särskilt svårt att etablera en terapeutisk allians med personer som har missbruk (Cournoyer et al., 2007, s.1961). I studien ingick personer med dubbeldiagnoser, närmare bestämt missbruk och kriminalitet, samt missbruk och psykisk ohälsa. Som kontrollgrupp användes en grupp som enbart hade missbruksproblem (a.a., s.1962) Att avbryta sin behandling eller ”to dropout” definierades som situationer där beslutet av att avbryta behandlingen inte var ömsesidigt (a.a., s.1961). Studien visade att det fanns samband mellan terapeutisk allians, klienters beteende och attityder till behandlingen och avhopp. Ett annat viktigt resultat i studien var att klienters motstånd mot att delta i behandlingen tycks påverka alliansen negativt, och därmed öka risken för s.k. dropout. (a.a., s.1966)

Klienters acceptans av strukturerade intervjuer i socialtjänsten (studie

1)

I en studie bestod syftet i att undersöka klienters upplevelser av att intervjuas med hjälp av ASI. 80 klienter erbjöds att besvara en enkät om hur de upplevt ASI-intervjun. 76 personer deltog i studien. (Armeliuss & Engström, 2002, s.212) I studien användes begreppet *acceptans* för att undersöka klienters inställning gentemot ASI (Engström, 2005, s.16). Enkäten innehöll ett antal påståenden om ASI. Neutrala eller positiva svar från klienter kodades som *acceptans*. (Armeliuss & Engström, 2002, s.212). Studien visade att *acceptansen* för ASI-intervjun var mycket stor: 95 procent av de tillfrågade klienterna var antingen positivt eller neutralt inställda till användandet av ASI inom socialtjänsten (a.a., s.16) Av de klienter som accepterade ASI-intervjun var 85 procent positivt inställda (a.a., s.213). Ett annat intressant resultat var att bland de relativt få som upplevde sig kränkta av intervjun (ca 8 procent) så upplevde ingen av intervjupersonerna att detta hade en negativ inverkan på deras relation till socialarbetaren eller på deras förtroende för socialtjänsten (Engström, 2005, s.17).

Terapeutisk allians, känsla av egenkompetens (studie 2)

Begreppet terapeutisk allians har använts för att mäta relationen mellan socialarbetare och klient. Både socialarbetare och klienter deltog i en studie som innebar att de fick skatta den terapeutiska alliansen under möten som båda deltagit i. I testgruppen och jämförelsegruppen ingick 45 respektive 47 personer. (Engström, 2005, s.22) Ett problem i studien är att information saknas om hur många klienter och socialarbetare som erbjöds att delta i studien men som valde att tacka nej. Detta skapar viss tveksamhet när det gäller möjligheten att generalisera resultaten. Författarna skriver dock att de inte tyckte sig märka av några särskilda svårigheter med att få intervjupersoner och socialarbetare att ställa upp, varför de drar slutsatsen att det inte finns skäl att tro att deras resultat präglas av positiv bias. (Armelius & Engström, 2004, s. 9) Studien visade att det inte fanns någon skillnad i hur klienterna upplevt alliansen i förhållande till socialarbetaren mellan en grupp där ASI använts som utredningsmetod och en grupp där traditionella metoder använts (Engström, 2005, s.17-18). Inte heller gav studien stöd för hypotesen att klienters negativa upplevelser skulle öka av att ASI användes. Dock visar studien på att användandet av ASI tenderar att minska klienters upplevda känsla av *egenkompetens*. Detta resultat kan tolkas antingen som att det är en effekt av att klientens förnekande minskar (alltså som något positivt) eller som att det på sikt utgör ett hinder för klienten att lyckas i sin behandling då låg känsla av egenkompetens i andra sammanhang kopplats till sämre behandlingsresultat. (a.a., s.22) Armelius och Engström (2005, s.14) fann också att sämre känsla av egenkompetens inte samvarierade med negativa upplevelser till följd av intervjun. Detta tolkas som ytterligare stöd för slutsatsen att ASI inte påverkar relationen mellan socialarbetare och klient negativt: Författarna menar att den sänkta känslan av egenkompetens borde ha samvarierat med en ökning av de negativa upplevelsorna om det varit så att ASI-intervju skadat klienterna.(a.a., s.18)

Socialarbetares förmåga till empati (studie 3)

I en studie ingick att socialarbetare fick skatta hur de trodde att klienterna upplevt den terapeutiska alliansen. Genom att se hur pass väl socialarbetarnas skattningar stämde överens med klienternas skattningar ville man mäta hur socialarbetarnas förmåga till empati varierade beroende på om ASI användes eller inte. Resultatet som framträder var att det inte tycktes spela någon roll om ASI-intervjun eller mer traditionella utredningsmetoder användes när det gäller för socialarbetares förmåga att skatta klientens upplevelser under utredningssamtalet. Studien visade att oavsett vilken metod som används tenderar socialarbetare att underskatta

klienters positiva upplevelser. Detta tolkas som att socialarbetarnas förmåga till empati inte försämras av att ASI används. (Engström, 2005, s.19-20)

En implementeringsstudie (studie 4)

I en studie från år 2000 utgjordes rampopulationen av samtliga personer inom socialtjänst, beroendevård och kriminalvård som genomgått utbildning i ASI från utbildningens start i Sverige år 1996 till år 2000. Svarefrekvensen var 65 procent. (Engström & Armelius, 2005, s. 51) Ett intressant fynd var att det tycks finnas andra faktorer än t.ex. tillgång till stöd från ledningens sida som påverkar personalens beslut att använda ASI eller inte i det direkta klientarbetet. Ett annat resultat är att användningen av ASI-intervjun inte tycks öka över tid. Detta tolkas som att det finns ett motstånd hos socialarbetare till att använda sig av strukturerade bedömningsinstrument och utvärderingsmetoder inom socialtjänsten. (a.a., s.38)

Svensk implementeringsstudie om ASI från 2008

Med hjälp av medel från Länsstyrelsen bedrevs ett projekt vars huvudsakliga syfte var att införa ASI i åtta kommuner nordväst om Stockholm (Ekerö, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Sundbyberg, Upplands-Bro och Upplands Väsby) för att på så vis bättre kunna hjälpa människor med missbruksproblem i dessa kommuner (FoU Nordväst, 2008, s.10). Projektet innebar att samtliga socialsekreterare med handläggande uppgifter samt behandlande personal inom olika former av kommunal beroendevård erbjöds utbildning om ASI (a.a., s.9). Införandet av ASI i de åtta kommunerna följdes upp av en implementeringsstudie år 2008. Projektledare för denna implementeringsstudie var min kontaktperson på FoU Nordväst. Projektets genomförandeplan, som låg till grund för implementeringsstudien, angav att målet var att ASI skulle användas i alla nyöppnade ärenden (a.a., s.8). Mätperioden pågick 2006-01-01 t.o.m. 2007-12-31, alltså två år (a.a., s.13). Resultaten visar att andelen av nyöppnade missbruksärenden där ASI används varierar relativt stort från kommun till kommun (a.a., s.41). Rapporten pekar på olika typer av bidragande orsaker. En av rapportens viktigaste slutsatser är att dock att faktorer som organisatoriska förhållanden, socioekonomiska skillnader och val av mätperiod inte enbart kan förklara den stora variationen i implementeringen av ASI mellan de olika kommunerna. Rapporten pekar på att s.k. ”individuella faktorer” hos dem som fått i uppdrag att använda sig av ASI i sitt dagliga arbete

kan ligga bakom en del av skillnaderna. (a.a., s.43). Resultaten av enkäten och gruppintervjun antyder att socialarbeters uppfattningar om att ASI kan skada klient-socialarbetarrelationen utgör ett inomorganisatoriskt hinder vid implementeringen, vid sidan av problem som t.ex. bristande tid och kunskaper. T.ex. visar slutrapporten att många socialarbetare i praktiken drar sig för att använda ASI då det finns farhågor hos socialarbetare att frågorna som ställs inom ASI-intervjun, genom att kartlägga problem inom en rad olika livsområden, kan inge falska förhoppningar om hjälp som kommunerna i praktiken kanske inte förfogar över. (a.a., s.54) Andra farhågor hos socialarbetarna som tycks finnas och som kan utgöra hinder vid implementeringen är att själva intervjun skapar distans, att det är för många frågor och att frågorna är formulerade på ett icke optimalt sätt. (a.a., s.47)

Metod

Vetenskapsfilosofisk position

Uppsatsen utgår från ett fenomenologiskt synsätt på vad som är kunskap och hur man forskar (Alvesson & Sköldberg, 2008, s.82). Min uppsats syftar till att resultera i rika beskrivningar om hur det kan upplevas att som klient utredas med hjälp av ASI. Fenomenet i fokus är den subjektiva innebörden av att intervjuas med hjälp av ASI. I uppsatsen förekommer även ett hermeneutiskt inslag då jag valt att tolka mina resultat utifrån ett visst teoretiskt perspektiv. (Olsson & Sörensen, 2004, s.101). När jag genomför intervjun kommer jag även att försöka följa upp tankar och idéer som respondenterna ger uttryck för i syfte att nå en djupare förståelse av hur de upplever fenomenet ifråga, vilket kan ses som en form av tolkning. Hermeneutiken sätter tolkningen och språket i fokus (Olsson & Sörensen, 2004, s.100). När det gäller frågan om min egen förförståelse har jag valt att inte presentera denna vilket gör att min hermeneutiska förankring inte kan bedömas som särskilt stark. I enlighet med hermeneutiken kan resultatet i en vetenskaplig framställning aldrig särskiljas från den forskare som observerat fenomenet ifråga då forskarens språk, tidigare föreställningar och tänkande kommer att påverka det han eller hon observerar (a.a., s.101). Min framställning präglas mer av fenomenologisk reduktionism, det vill säga ett antagande om att det går att studera subjektiva upplevelser utan att behöva ta hänsyn till forskarens förförståelse eller till vad som objektivt sett faktiskt hänt. Den fenomenologiska reduktionen innebär ett antagande om att man som forskare kan ställa sina egna förutfattade meningar åt sidan eller i vart fall

kritiskt kunna granska dem (Alvesson & Sköldberg, 2008, s.167, Olsson & Sörensen, 2004, s.107). I mitt arbete har jag försökt anta detta förhållningssätt.

Motivering av det existencialistiska perspektivet

Stevens (2003, s.162-163) beskriver upplevelseperspektivet som ett perspektiv som fokuserar på den mening som enskilda individer tillskriver upplevelser. Människan är enligt detta perspektiv, genom sitt medvetande, förmögen att såväl uppleva sin omvärld som att reflektera över det egna medvetandet. Stevens (2003, s. 164) skriver att upplevelseperspektivet stämmer väl överens med fenomenologin som handlar om att studera mänskligt medvetande. Såväl hermeneutiken som fenomenologin har livsvärlden som sitt primära studieobjekt (Olsson & Sörensen, 2004, s.98). Jag tycker således att ett upplevelseperspektiv passar bra med min vetenskapsfilosofiska utgångspunkt som karaktäriseras av empirinära beskrivningar av klienters livsvärld.

Existentialistisk teori

Existentialistisk teori fokuserar på villkoren för mänsklig existens, i synnerhet människans frihet och ansvar att välja (Payne, 2002, s.259). Teorin bygger på ett antagande om människan som en i grunden meningsskapande varelse (a.a., s.241). Anhängare av existentialistisk teori anser att människan i varje ögonblick, genom sina val, har möjlighet att påverka sin existens och skapa mening i en annars absurd och meningslös tillvaro (a.a., s.259). Människan har enligt detta perspektiv förmågan att handla medvetet i förhållande till ett visst mål. Denna egenskap kallas för intentionalitet. (a.a., s.258)

Varat-i-sig och varat-för-sig

Även om människan har förmågan att medvetet välja sina handlingar och tankar är det inte alltid som människans existens eller "vara" präglas av intentionalitet. Existentialistisk teori skiljer på situationer när människan reflekterar över sig själv och den livssituation hon befinner sig i och fattar beslut därefter, och tillfällen när hon inte gör det. Dessa två möjliga existentiella positioner kallas för "varat-i-sig" respektive "vara för sig". (a.a., s.258) Varat-i-sig utgör alltså ett tillstånd där individen reflekterar över sin tillvaro och detta

är enligt perspektivet värt att skilja ut från *varat-för-sig* som handlar mer om reflexmässigt beteende och/eller ren överlevnad (a.a., s.258).

Konstruktivism

Perspektivet har konstruktivistiska drag då man menar att människors sätt att tänka kring sina erfarenheter och situationen de befinner sig i påverkar deras möjligheter att faktiskt göra något åt dem. Existentialismen är emot all form av psykologisk determinism och betonar istället betydelsen av människans möjlighet att välja annorlunda här-och-nu. Existentialistisk teori understryker människans möjlighet att genom aktiva val medvetet omskapa synen på sig själv och omgivningen för att därmed kunna påverka sin livssituation. (a.a., s.258)

Perspektivet bortser inte från det faktum att den mänskliga existensen kan rymma mycket svåra villkor och yttre begränsningar i form av t.ex. sjukdom och bristande ekonomiska resurser. Dock handlar perspektivet om att det, oavsett hur svåra omständigheterna i en människas liv än är, alltid finns ett visst handlingsutrymme. (a.a., s.241) *Det möjliga* finns alltid som ett alternativ som en människa kan välja (a.a., s.259).

Existentialism & klientperspektiv

Jag anser att det existentialistiska perspektivet passar en framställning som skrivs ur ett klientperspektiv då existentialism betonar människans roll som aktör, med förmåga att handla, och ställer sig långt ifrån försök att reducera personer till viljelösa objekt. I den ovan citerade implementeringsstudien gav socialarbetare uttryck för farhågor som kan sammanfattas som att ASI-intervjun riskerar att medföra att klienters negativa upplevelser ökar (FoU Nordväst, 2008). Genom att använda mig av ett existentialistiskt upplevelseperspektiv kan jag försöka förstå innebörden av dessa farhågor utifrån ett klientperspektiv. Alvesson och Sköldberg (2008, s.490) beskriver fyra olika tolkningsnivåer varav de två första utgör vad materialet faktiskt säger och den andra nivån utgörs av min tolkning av den första nivån. Enligt författarna kan det vara svårt att hålla isär de två tolkningsnivåerna och respondenternas utsagor tenderar således att väldigt lätt förvandlas till objekt för forskarens tolkning. Jag är medveten om denna risk men har i alla fall en förhoppning om att mina teoretiska glasögon skall underlätta för mig att undersöka hur respondenterna själva ger mening åt sina upplevelser. Jag tycker även att det finns en viktig etisk fördel med det existentialistiska perspektivet då perspektivet, om det används rätt, kan bidra till

att klienter blir mer medvetna om de val de faktiskt har och att de därmed upplever en större makt och frihet. Dock, det är viktigt att understryka att perspektivet, om det används fel, kan resultera i cynism. Det kan vara värt att notera att perspektivet inte primärt handlar om att skuldbelägga individer, d.v.s. att lägga ett moraliskt ansvar på individer, utan snarare handlar det om ansvar som ett existentiellt faktum (Börjeson, 1979, s.78). Slutligen tycker jag att det existentialistiska perspektivet är intressant när det handlar om att försöka förstå ett handlande, t.ex. missbruk, som går emot normer i samhället. Jag tycker också att existentialismen, genom att omfatta dialektiken mellan livet och döden, meningsfullhet och hopplöshet, passar för att försöka förstå människor vars liv präglas av missbruk. Omfattande missbruk är ofta, om inte en fråga om liv och död, i varje fall socialt nedbrytande i förhållande till de vanligaste förekommande normerna i samhället.

Ångest som en konsekvens av friheten och ansvaret att välja

Människan har enligt existentialistiskt perspektiv alltid ett totalansvar för sitt liv. Ångest blir således ett ofrånkomligt mänskligt villkor då människan aldrig kommer ifrån risken att välja fel. Ångesten är därför nära förknippad med ansvaret och friheten att välja. (a.a., s.77) En slutsats man kan dra av teorin är att ångest spelar en mer eller mindre stor roll i alla sammanhang där människan ställs inför ett medvetet val. Således kan ett modernt samhälle, som kännetecknas av relativt stor valfrihet och demokrati, paradoxalt nog kännetecknas att människor upplever mer ångest än i ett mer traditionellt samhälle. Jag tycker att dessa idéer är mycket intressanta, även om jag kanske anser att Börjeson (1979, s.31) i lite väl hög grad tenderar att idealisera traditionella samhällen. I traditionella samhällen är exempelvis kärnfamiljen som social institution mer eller mindre helt oemotsagd, klassresor i princip omöjliga och gruppens (och religionens) kontroll över individen tenderar att helt dominera människors livsvillkor. Jag menar att Börjeson i sin framställning av det moderna samhället i lite väl stor utsträckning bortser från det faktum att frihet att välja är något positivt, även om det enligt teorin kan leda till mer existentiell ångest. Ett sätt att slippa den ångest som riskerar att följa med medvetna val kan således vara att inte välja medvetet. En existentialist skulle dock i ett sådant läge säga att ”valet att inte välja också är ett val”. Att en individ *inte* aktivt väljer sina handlingar befriar henne enligt detta perspektiv inte från ansvaret för sina val och handlingar (Payne, 2002, s.258-259). Enligt det existentialistiska synsättet går det inte att komma ifrån det ansvar som följer med friheten som alla individer, i mer eller mindre hög utsträckning beroende på situationen, *de facto* antas ha att välja. Enligt existentialismens

företrädare är känslan och upplevelsen av skuld hos människor det yttersta beviset för att människan kan skilja på situationer där hon faktiskt har en viss frihet d.v.s. kan välja, och när hon inte har det (Börjeson, 1979, s.78).

Ond tro

Begreppet *ond tro* används för att beskriva ett mänskligt tillstånd som präglas av att människan inte är medveten om för existensen viktiga villkor: Frihet att välja, ansvar och möjlighet att påverka sin situation. Människor med s.k. ond tro har gett upp sin reflexiva förmåga och tro på att de kan förändra sin situation för att istället acceptera ”rigida sociala begränsningar”. (a.a., s.259) Omgivningens etiketter kan förstärka personers upplevelse av ond tro (a.a., s.258). Ett exempel på detta är sjukdomsdiagnoser som enligt existentiell teori endast leder till att personer internaliserar negativa självbilder, t.ex. om inkompetens (a.a., s.363). Vidare riskerar samhällets bild av ”missbrukaren” att bidra till att människor stöts ut ur samhället så att de tillsist bara har andra personer med liknande problem att ty sig till (a.a., s.113). Genom att bli varse de valmöjligheter som faktiskt finns (det möjliga) vid sidan av villkor som inte går att förändra kan människor få större kontroll och inflytande över sina liv. Praktiskt socialt arbete kan således enligt detta perspektiv handla om att öka klienters medvetenhet om sin förmåga att påverka sin situation genom aktiva val (a.a., s.363-264). Praktiskt socialt arbete kan också med fördel handla om att tackla frågor som handlar om skuld och vilken typ av ansvar som individen rimligen bör kunna känna i förhållande till det som varit.

Inre och yttre förtryck

Börjeson (1979, s.30) tar upp ett annat kännetecknande drag för det moderna Sverige som även det vid första anblick kan tyckas paradoxalt: Trots att Sverige utgör ett av världens mest rika och demokratiska länder förekommer sociala problem även här. Börjeson (1979, s.28) skriver att yttre förtryck t.ex. i form av hög förekomst av våld och brist på ekonomiska resurser är problem som är relativt begränsade i västerländska samhällen. Enbart yttre faktorer kan inte förklara förekomsten av sociala problem, däribland missbruk, i rika demokratiska samhällen. Enligt Börjeson (1979, s.32) finns förklaringen på paradoxen i förekomsten av s.k. *inre förtryck* som enligt Börjeson är minst lika förkommande i rika som i fattiga samhällen.

Börjesons teori om det falska medvetandet

Inre förtryck är enligt Börjeson (1979, s.34) ofta detsamma som ond tro. När det gäller alkoholmissbruk menar Börjeson att en vanlig form av ond tro eller falskt medvetande är tanken att ”jag kan sluta dricka när jag vill” (a.a., s.112). Termen falskt medvetande är hämtad från marxistisk teori men ges i existencialistisk teori en något annorlunda innebörd: Falsk medvetande definieras som ”den tolkning och beskrivning av sig själv som subjekt som individen ger, men som inte står i överensstämmelse med individens materiella villkor och förutsättningar, med individens existentiella spelrum” (a.a., s.79). Det falska medvetandet leder ofta till att en person med alkoholproblem får återfall efter misslyckade försök att ”bevisa” att hans eller hennes tes stämmer. Hos personer med narkotikamissbruk menar Börjeson (1979, s.53) att det falska medvetandet består i tankar som handlar om att individen *inte* kan sluta använda droger. Börjeson (1979, s.53) menar att det är lönlöst att med tvång försöka hålla en person som missbrukar ifrån drogen. Istället handlar en effektiv behandling om att ändra personens syn på sig själv från att ha varit en ”knarkare” som ”inte kan sluta” till att istället se på sig själv som en människa med möjlighet att välja. (a.a., s.116)

Individen i samhället och samhället i individen

Det är dock viktigt att poängtera att orsaken till varför en människa utvecklar ett falskt medvetande och alltså riskerar att förtrycka sig själv enligt Börjeson (1979, s.35) alltid är av social karaktär. Detta beror på att individen utvecklar sitt sätt att tänka om sig själv och omgivningen i ett nära samspel med den sociala kontexten som han eller hon ingår i. Börjeson (1979, s.32) skriver att individen internaliserar samhälligt förtryck, först genom det samspel som sker i familjen, sedan genom mötet med det övriga samhället. Även problem inom familjen beror enligt modellen ytterst på samhället, t.ex. på hur produktionen organiseras (a.a., s.34). Enligt Börjeson (1979, s.39) karaktäriseras det moderna västerländska samhället av att många människor känner sig ensamma och ”funktionslösa” då de har svårt att hitta en roll eller kanske rent utav blivit överflödiga i den industriella eran. Vidare, enligt Börjeson tenderar t.ex. samhällets syn på narkotikamissbruk som något ”smittsamt” och ”obotligt” att spä på människors falska medvetande att de omöjligen kan sluta använda droger. Människor som använder droger tenderar att ses som nästan omänskliga och per definition oförmögna att göra andra val: ”Har man en gång börjat knarka är man alltid fast” är en vanligt förekommande åsikt som har förödande följder på personers onda tro. (a.a., s.111 & 115) Den stigmatisering som det innebär att vara eller ha varit

beroende av droger samt svårigheten att komma in på arbets- eller bostadsmarknaden om man stått utanför i flera år är exempel på sociala processer som kan hindra en person att välja bort drogerna: Genom att internalisera bilden av sig själv som ”en som står utanför samhället” minskar den upplevda möjligheten och kanske även viljan att välja ett mer ”svenssonaktigt” liv. För att komma till rätta med drogproblem hos individer räcker det således inte att enbart ändra yttre villkor utan även individens förhållningssätt till sig själv och till omvärlden måste ändras (a.a., s.37).

Urval

Urvalskriterierna bestod i att klienterna nyligen skulle ha intervjuats med hjälp av ASI. Med ”nyligen” avsågs klienter som helst hade intervjuats inom en veckas tid. Det var dock inte ett absolut krav att intervjun inte skall ha gjorts längre bak i tiden än en vecka, men socialarbetarna ifrån de olika nordvästkommunerna ansåg att det skulle vara en fördel om klienterna hade intervjun färskt i minnet. Socialarbetarna ansåg att det annars fanns risk för att klienterna antingen inte kom ihåg hur de upplevt att intervjuas eller att de ”skulle ha gått vidare” i sina liv och inte skulle vilja tala om intervjun av det skälet. (Personlig information, 080922) Det andra urvalskriteriet var att klienten endast skulle ha genomfört grundintervjun, och alltså varken ha erfarenhet av återkopplande samtal eller av uppföljningsintervjun. Att välja klienter som enbart har erfarenhet av grundintervjun var ett sätt att förhindra att upplevelserna av ursprungsintervjun skulle ha kommit att påverkas av de uppföljande samtalen/intervjuerna. Jag bad som ett ytterligare urvalskriterium socialarbetarna att tänka på att intervjupersonerna skulle vara ”villiga och förmögna” att uttala sig om ASI-intervjun. Tillgänglighet var det sista i praktiken nog så viktiga urvalskriteriet.

Semistandardiserad intervjuguide

För att samla in mina data använde jag mig av en semistandardiserad intervjuguide (Kvale, 1997, s.121). Vid utformandet av själva frågorna utgick jag dels från min egen förförståelse av fenomenet i fråga, dels lät jag mig inspireras av resultaten från tidigare forskning (bilaga 1). Efter noggrant övervägande bestämde jag mig för att inte ta med frågor som handlade om respondenternas tidigare erfarenheter av socialtjänst, missbruk, deras personliga nätverk och livssituation, m.m. Dessa frågor skulle visserligen ha varit intressanta att ställa när man sedan skulle jämföra vad respondenterna sa i förhållande till ovanstående faktorer. Dock valde jag

att inte ställa denna typ av frågor då jag dels var rädd för att materialet skulle komma att bli för omfattande, dels av etiska skäl. Intervjuerna kom att präglas av en ganska låg grad av standardisering då jag till följd av etiska skäl tvingades att anpassa frågorna efter respondenternas dagsform och intervjusituationen som sådan (Olsson & Sörensen, 2004, s.80). Dessutom bidrog frågornas öppna karaktär till att intervjuerna i praktiken kom att se tämligen olika ut.

Databearbetning

Intervjuerna spelades in på min mobiltelefon. När intervjuerna genomförts skrev jag även ner spontana reaktioner på samtalet. I synnerhet fäste jag vikt vid hur stämningen under samtalet varit, några observationer vad gäller exempelvis ansiktsuttryck och gester samt spontana tankar utifrån min valda teori. I så snar anslutning som möjligt, oftast samma dag, lyssnade jag igenom och påbörjade transkriptionen av materialet. Ljudkvalitén på det inspelade materialet bedömer jag ha varit mycket god.

Analys & redovisning av resultat

Som konkret analysverktyg utformade jag en slags idealtyp för olika föreställningar och tankar om ASI som jag funnit i den tidigare forskningen. Begreppet idealtyp myntades ursprungligen av den historiske sociologen Max Weber som intresserade sig för förståelsen av "hur samhällsstrukturer påverkar socialt handlande" (Thörnqvist, 1998, s.262). Jag har tagit fasta på aktörsperspektivet och önskan att förstå sociala handlingar hos Weber när jag valt att låta mig inspireras av hans klassiska idealtyp. Mycket enkelt uttryckt utformades två idealtyper för hur ASI kan tänkas påverka intervjusituationen, en positiv och en negativ. Idealtyperna matchades av de teman som jag använde mig av i intervjuguiden. Den positiva idealtypen kännetecknades av att klientens upplevelser är av övervägande positiv karaktär. Denna idealtyp inspirerades av resultaten från Engströms (2005, s.13) avhandling som visade att ASI inte påverkade alliansen mellan socialarbetare och klient, utan att socialsekreterare t.o.m. tenderar att underskatta klienters upplevelse av allians, och att denna underskattning sker oavsett om det är ASI eller ett traditionellt utredningssamtal som används. Den negativa idealtypen utgick mestadels ifrån farhågor som socialarbetarna i nordvästkommunerna gett uttryck för i implementeringsstudien (FoU Nordväst, 2008). Jag redovisade mina resultat

utifrån hur pass väl de stämmer överens med mina idealtyper (bilaga 2). Denna metod fungerade bra, jag behövde inte lägga till några fler teman till idealtyperna, vilket jag annars hade räknat med. Vid ett fåtal tillfällen har jag dock använt samma citat på flera ställen i resultatet. Detta beror på att vissa citat gått att passa ihop med idealtyperna på mer än ett sätt. Min bedömning är att ett strikt uteslutande av upprepningar när det gäller citat riskerar att minska möjligheten att tolka resultatet. Följaktligen har vissa dubbla citat fått vara kvar.

Validitet

Frågan om validiteten hos en kvalitativ uppsats är intimt förknippad med forskaren egen kunskapssyn. Kunskapssynen består i sin tur av hur forskaren ser på hur världen är beskaffad. Kvale (1997, s.12) använder sig av metaforen om malmletaren och resenären för att beskriva dessa skilda synsätt när det gäller forskarens position. Jag anser liksom Kvale (1997, s.66) att kvalitativ forskning lämpar sig väl för att undersöka mänskliga företeelser som existerar i en ”språkligt konstituerad och mellanmänniskt förhandlad social värld”. Kvalitativa intervjuer beskrivs som särskilt väl lämpade när det gäller att undersöka hur respondenter skapar mening, upplever sin livsvärld och självuppfattning (a.a., s.100). Jag anser mig själv tillhöra en blandning av ”malmletaren” och ”resenären” då jag dels utgår från det som respondenterna spontant berättar, samtidigt som jag har vissa frågor som jag söker svar på. För att den interna validiteten ska bli god ställs dock krav på mig som forskare. T.ex. understryker Kvale (1997, s.135) vikten av att se till att intervjuerna i stor utsträckning är tolkade redan när bandspelaren stängs av. Under intervjun använde jag mig av s.k. ledande frågor för att utesluta alternativa tolkningar. Kvale (1997, s.146) skriver att ledande frågor kan ha en viktig funktion att fylla om de används medvetet av intervjuaren. T.ex. kan ledande frågor användas för att pröva tillförlitligheten i det respondenten säger (a.a., s.146). Ett exempel kan vara att ställa frågor kring samma sak men låta några av frågorna vara positivt laddade medan de andra är mer negativt laddade. Relationen mellan mig som intervjuare och respondenten är även ytterst viktig ur validitetssynpunkt då forskning enligt ett postpositivistiskt paradig är intervjun ”ett samtal där data framkommer i ett mellanmänniskt förhållande mellan intervjuare och intervjuperson” (a.a., s.146). Som citatet belyser påverkar samspelet mellan intervjuare och respondent i hög grad de svar som respondenterna ger. Jag måste förmå klienten att känna sig trygg i intervjusituationen, samtidigt som jag inte får släppa undersökningens syfte och frågeställning ur fokus.

Risk för närsynt empirism?

Att använda mig av en idealtyp som analysverktyg innebär dock en risk att jag genom att delvis utgå från min tidigare förförståelse endast ersätter min förförståelse mot klientens och att jag hamnar i s.k. ”närsynt empirism” (Alvesson & Sköldberg, 2008, s.158-159). Närsynt empirism kan handla om att man som forskare stannar vid spontana kategorier som är ”färgad(e) av omedvetna, ideologiska och därmed förvetenskapliga referensramar” (a.a., s.163). Jag försökte lösa detta genom att vara öppen för nya aspekter som respondenterna tog upp. Jag försökte även att vara kritisk till mina egna tolkningar av respondenternas utsagor och alltså inte se på data som fria från tolkning. Att jag lät mina intervjufrågor inspireras av tidigare forskning samt existentiell teori var andra strategier som jag använde i syfte att minska ovan nämnda risk.

Etik

Kvale (1997, s. 104) skriver att etiska överväganden bör prägla hela forskningsprocessen. När det gäller planeringen av intervjun strävade jag efter att erhålla respondenternas informerade samtycke, garantera deras konfidentialitet samt att beakta eventuella negativt konsekvenser för respondenterna. (a.a., s.105) Jag skickade ut ett presentationsbrev (bilaga 3) till respondenterna där det stod att de erbjöds att delta i en undersökning som handlar om hur klienter upplevt att intervjuas med hjälp av ASI. Brevet skickades till min kontaktperson på FoU Nordväst för vidarebefordran till de olika socialarbetarna så att de kunde ge skriftlig information om projektet till de potentiella respondenterna i ett tidigt skede. Respondenterna fick i princip samma information som stod i presentationsbrevet i början av själva intervjun. Av brevet som jag inledningsvis skickade till socialarbetarna (bilaga 4) framgick det tydligt att klienter som valde att tacka nej till att medverka inte skulle komma att drabbas negativt till följd av detta. Det fanns en potentiell risk att socialarbetare skulle bli missnöjda med klienter som valde att avstå från att delta i intervjun. Denna risk försökte jag motverka genom att skriva ett brev till socialarbetarna där det tydligt framgick att det var viktigt för kvalitén hos min rapport att respondenterna verkligen kände att de ville delta och att klienters vilja därför måste respekteras inte bara för deras skull, utan även för syftet med min rapport. För att bevara respondenternas anonymitet bytte jag ut namnen på respondenterna samt ändrade vissa uppgifter. Eftersom endast en av mina respondenter var kvinna gav jag samtliga

respondenter mansnamn. För att det inte heller skulle framgå vem som är vem genom att exakt drog nämns bytte jag ut alla hänvisningar till droger i resultatet med ”drogen X”. Då min uppsats saknar ansats att beskriva respondenternas upplevelser utifrån vilket kön personen har eller utifrån vilken/vilka drog(er) som är aktuell(a) anser jag inte att detta informationsbortfall är av större betydelse.

Resultat

Om själva intervjuerna

Längden på intervjuerna varierade kraftigt. Den första varade knappt 40 min medan längden på de övriga två var under 15 minuter (14:53 respektive 8:42 min). Mina tre respondenter hade antingen genomfört ASI-grundintervjun dagen innan min intervju (Erik, Kalle) eller en vecka innan (Sven).

Hur rekryteringen av respondenter gick till

Mitt arbete präglas av det faktum att jag hade svårt att hitta respondenter. Svårigheten berodde dock inte främst på att klienter valde att avstå från att vara med i min undersökning. Enligt socialsekreterarna i de åtta nordvästkommunerna var det istället brist på genomförda ASI-intervjuer överhuvudtaget som var problemet. För att förstå hur detta problem kommit att påverka min uppsats kan det vara på sin plats att återge förutsättningarna för rekrytering av respondenter, så som jag hade dem klart för mig i början av projektet: Min uppdragsgivare på FoU Nordväst hade i början av hösten 2008 fått klartecken från de åtta kommuner som ingår i FoU Nordväst att varje kommun skulle lyckas rekrytera minst en respondent som uppfyllde mina urvalskriterier. Jag räknade med att några av respondenterna skulle utebli i sista stund eller avboka intervjun. Därför tänkte jag att jag med åtta inbokade intervjuer troligtvis skulle kunna genomföra ca fem stycken. På ett möte v.39 träffade jag min kontaktperson från FoU Nordväst samt socialsekreterare från de olika kommunerna. Samtliga på mötet representerade kommuner ställde då återigen upp på att försöka hjälpa mig att få tag i respondenter. Projektledaren på FoU Nordväst föreslog att förmedlingen av respondenter och tider skulle ske via henne: Socialsekreterarna skulle boka in tider med respondenter och

sedan vidarebefordra informationen till projektledaren, som i sin tur skulle informera mig. Min tidsplan skickades ut till socialsekreterarna.

Vad hände sedan?

Endast en kommun lyckades hitta en klient inom tidsintervallet som angivits. Jag började själv att ringa runt till de olika kommunerna. I fler av kommunerna fick jag höra att inga ASI-intervjuer (grundintervjuer) hade gjorts de senaste veckorna. I någon kommun sa man att de på sista tiden enbart hade gjort uppföljningar. I en annan kommun sa man att de inte hade tid att hjälpa mig p.g.a. väldigt hög arbetsbelastning. I en kommun hade enligt en socialsekreterare ingen ASI-intervju gjorts på sistone. När projektledaren på FoU Nordväst frågade en annan anställd i samma kommun hade dock denna person nyligen genomfört minst en intervju. Av de åtta kommunerna som ingår i FoU Nordväst, och som alltså tackat ja till att hjälpa mig att hitta respondenter, fick jag endast förslag på respondenter från fyra av kommunerna. En socialsekreterare som arbetar i en av FoU Nordväst-kommunerna berättade för mig på telefon att hon förgäves påmint sina kollegor ett flertal gånger men att hon inte hade fått någon respons. En kommun gick mot strömmen och lyckades få till två stycken intervjuer (varav den ena inte genomfördes p.g.a. klienten uteblev). Trots svårigheten att rekrytera respondenter valde jag att inte rucka på mina urvalskriterier. Min tidsplan blev dock förskjuten med tre veckor.

Resultat utifrån min idealtyp

ASI- en positiv upplevelse

Klienten känner sig tagen på allvar och respekterad.

Erik upplever att socialsekreteraren lyssnade och visade intresse:

” (...) det var *skönt* att ha någon som lyssnar, någon som frågar och någon som visar intresse och det gjorde hon som intervjuade mig.” (Erik, s.3)

Kalle berättar att ASI-intervjun som helhet var okej men att det var påfrestande att behöva tänka tillbaka på gamla tider:

” Det är lite som en sådan där *livshistoria*. Fast det här är ju lite värre ändå tycker jag. Eller *värre*, det är inget farligt va men... jag har ju varit med om lite så jag vill inte gå tillbaka och tänka på den tiden.” (Kalle, s.1)

När jag frågar om det var positivt att han kunde välja att inte svara på vissa frågor svarar han:

”Ja, det var väldigt bra. Det är en del grejer som bara *river upp* en massa grejer, och man har problem nu som man har ändå, som man försöker lösa.” (Kalle, s.1).

Sven upplevde att det var positivt att han och socialsekreteraren kände varandra sedan tidigare:

”D: Men om jag förstår dig rätt så var det en fördel att ni kände varandra sedan tidigare?

S: Ja. Ja, det var en jättefördel.

D: Tror du att det hade varit annorlunda om du inte hade träffat henne förut?

S: Ja, helt.

D: På vilket sätt då?

S: Jo, därför att Ida och jag vi har träffats så länge och vi har skrattat och haft trevligt ihop.” (Sven, s.1-2)

Sven tar upp frivilligheten att inte svara som en positiv aspekt:

”Och det är viktigt i en sådan här intervju att det är viljan, att man *vill*. Och vill man inte så ska det vara okej.” (Sven, s.2)

Klienten upplever inte att relationen mellan sig och socialarbetaren försämrats.

Erik upplevde att socialsekreteraren förstod honom bättre tack vare frågorna. Han säger också att ASI-intervjuns utformning underlättade för honom när det gäller att kunna berätta om personliga händelser i hans liv:

”D: Upplevde du att socialsekreteraren förstod dig bättre?

E: (...) jo *faktiskt* – hon fick mer kött på benen, hon förstod mig på ett annat sätt, hon kanske förstod varför jag började hålla på med drogen X. T.ex. fick hon reda på att jag blev utslängd hemifrån som 15-åring och att det här var en bidragande faktor till att jag började använda drogen X. Och det hade jag inte kunnat få fram tidigare, för man kan inte säga ja, du vet, ”jag blev utslängd när jag var 15”. Utan, när dom här frågorna kom, så *förstod* hon, eller nej, då *berättade* man för då *ställs* ju dom till dig. Så vad heter det, så ja, på så vis så blev hon mer ... såhär... hon började *förstå*”. (Erik, s.3-4)

Han fortsätter sedan:

” (...) man vill inte berätta saker som ingen frågar. Det är *fult!* Man gör bara inte så. Man sitter inte och berättar sin livshistoria för... det blir tråkigt för den som hör på... Men om man blir *frågad* då är det en helt annan sak.”(Erik, s.3-4)

Sven upplevde att ASI-intervjun varken försämrade eller förbättrade relationen mellan honom och socialarbetaren. Han svarar att ”*inget var annorlunda*” (Sven, s.2) på frågan huruvida ASI-intervjun påverkade relationen mellan honom och socialarbetaren.

Kalle svarade mer tvekande på ovanstående fråga:

” Nej, det vet jag inte. Jag vet inte jag var... nollade ju några frågor... nej men lite bättre bild av mig har hon nog fått, det tror jag. Absolut.” (Kalle, s.1-2)

Kalle berättar vidare att han är en person som inte tycker om att öppna sig och att detta inte berodde på socialsekreterarens handlande under intervjun:

”(...) jag har inget illa att säga om den. Det blir ju väldigt personligt. Och jag har alltid haft svårt för att sitta och öppna

mig... även med polare och sådant där liksom... Jag har väldigt svårt för min gamla tid. Och nu har jag ju varit ifrån den här drogsvängen ett tag liksom. Så nu är jag ju lite rädd att jag ska hamna där igen. Så det är därför jag ställer upp och gör det här.” (Kalle, s.3)

Kalle berättar att han efter intervjun ångrade att han inte svarade mer ärligt under intervjun:

”(...) man gick ju och funderade på om man kanske inte skulle ha svarat lite mer ärligt på en del frågor och inte bara sagt såhär... ingenting liksom. Så det tänkte jag på. Jag kunde nog ha varit lite mer öppen. Men jag var inte riktigt lagd för det då. Jag är ju skör som det är ändå nu liksom...” (Kalle, s.3)

Således nämner Kalle dagsformen som en orsak till varför han valde att inte svara helt uppriktigt på vissa frågor under ASI-intervjun.

Dagsformen påverkade även intervjun mellan mig och Kalle:

”D: Ja, nej men om du inte har något att lägga till så kan vi avsluta intervjun nu. Det är ju inte så mycket mer att säga...

K: Nej precis! [skratt]

D: Hur tyckte du att det var att bli intervjuad av mig?

K: Nej...

D: Jag bara hoppas att det inte var lika jobbigt som igår!

K: nej, nej [skratt] nej men det var inte speciellt jobbigt, det är just den här situationen som jag är i nu också. Så det är väl... nej *jobbigt* var det inte, det var lite, inte kränkande frågor men det var lite sådär så man.

D: Känsligt.

K: Ja, lite så där. Det är inte mina djup som jag går på riktigt, jag har väldigt svårt för att prata om... [bandet stängs av].” (Kalle, s.4)

Sven beskrev hur ett möte innan min intervju bidragit till att han just den dagen mådde dåligt.

Klienten upplever sig ha fått större insikt om sin livssituation.

Intervjun med Erik innehåller flera rika beskrivningar om hur värdefull intervjun varit för honom då den bidragit till att han fått ökad insikt om sina problem. Här är ett exempel hämtad från alldeles i början av intervjun:

”D: Okej, om du själv får berätta med egna ord hur du upplevde ASI-intervjun... Vad skulle du säga då?

E: Jag skulle säga att man fick *inblick* om t.ex. vad man gjort tidigare. Man var inte så medveten om allt man gjort tidigare, kanske man fick frågan och tänkte till... och så var det så här ... *Hur säger man?* Själv... – hjälp mig, du måste hjälpa mig hitta orden! [skratt] tack, själv... Själv, alltså... den blev.. fan... man blev ... ”*Insightful*” säger man på engelska.. Jag vet inte hur man...

D: Insikt.

E: Ja, jag fick en bättre personlig *insikt* av själva intervjun. Så om jag skulle förklara någonting så skulle det vara det.

D: Personlig insikt.

E: Ja, precis.

D: Kan du beskriva det vidare?

E: Ja, t.ex. så frågade hon mig när började du använda drogen X. Och då sa jag: ”när jag var 16”. Och jag tänkte: ”Oj! Var det verkligen när jag var 16?” Då tänkte man: ” Okej...” Och då frågade hon när var det blev såhär *regelbundet*? Och då tänkte man till och för mig var det när jag var 15. Och då blev man såhär: ”Det är massor av år!” Och jag har *aldrig tänkt* på det. Utan det har bara varit såhär en grej som har *hänt*. Och du vet, det gör att man tankar sätts igång och det blir såhär, du vet ... är det verkligen såhär jag *vill* leva ... och... jag vet inte, det var såhär... det kändes *bra* och ändå få höra det och du vet verkligen tänka till. Du vet, de här frågorna annars, man kanske inte *tänker*

hur verkligen ditt liv ser ut förrän du får de här frågorna. Så, på så vis så var det *insiktsfullt*.” (Erik, s. 1-2)

Kalle svarar tvekande på frågan om huruvida ASI-intervjun bidrog till att han fick en större insikt om sina problem:

”D: Och det som kom upp, det visste du redan om, bara det att du försökt lämna det bakom dig?

K: Ja precis. Plus att det skulle vara en utredning för att dom skulle kolla vad dom skulle göra med mig då.” (Kalle, s.4)

Det som framkommer på flera ställen i intervjun med Kalle är istället hur jobbigt det var att ASI-intervjun påminde honom om händelser som han helst av allt velat glömma. Kalle jämför ASI-intervjun med en s.k. livshistoria som han gjort inom ramarna för ett öppenvårdprogram:

”(…) jag vill ju bara komma in på behandlingshem och komma härifrån. Och det här var ju om min *familj* och om min kriminalitetstid och allting sådant där och jag vet inte om det har så mycket med det att göra. Kanske, kanske inte, men jag vet inte riktigt... Man har ju varit med om sådana saker som inte har varit så roligt att tänka tillbaka på, som man har kämpat i så många år för att glömma. Men, jag vet inte, det är klart de måste få en bakgrund på mig. Men jag tycker den där livshistorian på behandlingen också var väldigt tung.” (Kalle, s.2)

Det som även framkommer av intervjun med Kalle är hur han går med på att göra ASI-intervjun i syfte att få en viss insats av socialtjänsten:

”K: Jag mådde ju inte dåligt av dem [frågorna] direkt men... Jag vet inte, jag gillar inte att prata om mitt förgångna. Jag skulle helst velat ha lämnat det. Sen när man har genomgått behandlingar så har man ju fått gå igenom det igen liksom, så det är lite jobbigt att hålla på och dra upp det hela tiden. Speciellt nu

när jag är ute på banan igen så är det lite jobbigt. Men det här skulle vara någonting, det skulle ingå, då dom skulle göra en utredning efter den.” (Kalle, s.1)

Svens första spontana beskrivning av hur han upplevde ASI-intervjun var att det var positivt. När jag ber honom utveckla sin beskrivning tar han upp att det medförde att han fick större förståelse angående varför vissa saker blivit som de blivit i hans liv:

” S: ... Positivt, det var väl för att man kanske kom till insikt om vissa saker själv.

D: Insikt säger du...

S: Ja, att man förstår saker *själv*, det är därför som de här sakerna hände: ”Oj då, är det därför!”.

D: Så om jag förstår dig rätt så var detta att du kom till insikt en positiv upplevelse.

S: Mm.

D: Kan du förklara mer angående det här med insikten, var det någon speciell fråga...

S: – Nej, inget speciellt utan det totala.” (Sven, s. 1)

Jag ställer om samma fråga till Sven:

”D: Kan du ge något exempel på någon fråga som du tyckte gav dig någonting ?

S: Nej, kan inte svara på det.

D: Men det låter som att det var en positiv upplevelse.

S: Ja, o ja.” (Sven, s.2)

Klienten känner sig mer motiverad till att genomföra en förändring.

Erik beskriver hur ASI-intervjun fick honom att kanske för första gången i sitt liv börja reflektera över de val han hittills gjort i livet:

”Och du vet, det gör såhär att tankar sätts igång och det blir såhär, du vet ... är det verkligen såhär jag *vill* leva? Och... Jag

vet inte, det var såhär... Det kändes *bra* och ändå få höra det och verkligen tänka till. Du vet, de här frågorna, man kanske inte *tänker* hur verkligen ditt liv ser ut förrän du får de här frågorna. Så, på så vis så var det *insiktsfullt*.

D: Okej. Kände du att det... att du fick något *val*, att du liksom såg en *valsituation* mer ?

E: Ehh, hur menar du?

D: Att du har missbrukat under de här åren och så blev det såhär ”vill jag fortsätta, ja eller nej”? Lite mer så?

E: *Exakt!* Exakt. Eh, det var såhär, dom *begränsade* en lite [frågorna] gör så att själva... din tanke den begränsas... annars är du så stor, du är så öppen och du vet man har tusen grejer att välja emellan.” (Erik, s.2)

För Erik var det vidare frågan om hur länge han hade använt drogen X som verkligen fick honom att börja tänka:

” D: Var det några andra tankar som dök upp?

E: Eh, att, hm... Har jag verkligen missbrukat konstant så här länge? Det var en ny tanke som kom upp. En annan tanke som kom upp var att... *Är det den här vägen jag verkligen vill gå*, är det den här vägen jag vill fortsätta?” (Erik, s.4)

Erik beskriver ASI-intervjun som något magiskt:

”D: Så ASI-intervjun gjorde att du kände mer *vilja* göra en förändring?

E: Exakt. Exakt.

D: Det är ju *otroligt*, det är jättebra!

E: Det är (...) *magiskt!* [skratt] Nej men ASI, det är... Men alltså det är ett bra prov. Det är säkert psykologer som har tänkt också vad är det man ska göra [fråga om] så du vet ... det är ett bra prov. Faktiskt, det sätter igång hjärnan.” (Erik, s.15)

Erik säger att ASI-intervjun för honom innebär att hans motivation att genomföra en förändring stärktes men att det nog kan vara annorlunda för äldre personer.

”D: För det finns ju forskning just på att klienters känsla av egenkompetens, *att den sjunker*, lite grann till följd av ASI-intervjun: På ett sätt kanske ASI-intervjun gör att folk ger upp, men det kan kanske också göra att folk känner att ”oj, det här är ganska allvarligt, jag kanske ska försöka göra någonting åt det.”

E: Exakt. Och jag tror, att om man är *ung*, så får man den här driven. Men om man är gammal, alltså, då tror jag man... alltså det är min egna - vad heter det? Hypotes. Att dom gamla dom blir såhär, nedstämda dom unga blir ... ja, glada, eller inte glada!
[Båda skrattar] Okej.

D: Okej, men *för dig* var det mer såhär att det var mer som en *morot* att du kände att det var mer som en knuff i rätt riktning.

E: Ja. Absolut, absolut. Jag kände lite såhär att: ”Okej, this is not good not good at all”, jag måste, *göra någonting* för att ändra det här för att, jag vill inte vara 30, och kanske göra en sådan här till [ASI-intervju], och sedan typ inse att ”oh shit, jag är 30 nu!” för då kommer jag, då kommer *ångesten* börja”. (Erik, s.5-6)

Erik svarar följande på frågan om inte insikten om att han har val kan medföra ångest:

”E: jo, det kan också ge ångest därför du... Du *vill* säkert lyckas, *alla* vill lyckas, men sedan också, det är *svårt* att lyckas och då du vet, då tänker man ”okej, men skitsamma” det är såhär, då tar man *den här vägen* och det är *också* ångest därför då vet man att då väntar ju ett annat sorts liv, som du egentligen inte vill leva, så ja ”vill leva” [skrattar] Det kan vara *riktigt* ångest det där! Det där att *bara få* de där två besluten men också, du vet, alla människor är olika. Du vet, för vissa det finns ingenting som heter ångest men för vissa så är *allt* ångest ... Och sedan, ja, du vet, allting är från person till person. Det är såhär –hm! hur ska jag förklara... *Har* man gjort bra ifrån sig eller *har* man en vilja att lyckas, så

kommer man att lyckas *oavsett* hur gammal man än är men ju *äldre* man blir, ju lättare så är det att se sitt liv som något negativt.
” (Erik, s.13-14)

Erik berättar att ASI-intervjun fick honom att reflektera även efter själva intervjun, och att detta medförde viss ångest, något som han dock upplevde som något positivt:

”E: *Nej*, det var just *efter* intervjun man började såhär ”OK, är det verkligen såhär [jag vill leva]” när man har blivit frågad alla de här frågorna du vet. Visst under intervjun man tänker [ohörbart] men det är när man går ut, det är då man kom hem, då tänker man på det som mest, i alla fall jag, så vad heter det... Och det var *bra*. Därför då du vet, om man tänker, om man tänker på sina problem då *kommer* dom lösas, så att du vet *ingen* vill ha problem så... Om man tänker på dom, så kommer man hitta någon lösning för att det här problemet inte längre ska finnas och det är *bra*... så att jag tänkte på det [problemet] var något positivt så vad heter det... ja, det var *riktigt* bra när man kom hem och kände såhär typ - *lite ångest!* [skrattar] Lite ångest, för du vet, det är ändå bra att känna ångest, för om man inte känner den här ångesten, så kommer man aldrig att vilja förändras och på så vis är det där provet bra T.o.m. dom [frågorna som] ger *fett mycket* ångest! [skrattar] Jag svär! Därför du vet om jag inte får ångesten, du kommer inte att ändras! Om du är nöjd med ditt liv så kommer du inte att ändras. ” (Erik, s.14-15)

Erik berättar att han upplevde att ASI-intervjun ökade hans känsla av ansvar för sitt liv:

”D: kände du att din känsla av *ansvar* påverkades av ASI-intervjun?

E: Ja, jo, jag tycker det. Därför, det är bara jag som kan ändra på det här pappret som socialnämnden får... Det är bara jag som kan ändra på det på det pappret om mitt liv. Det är bara jag som kan ändra på det. *Oavsett* vem som vill hjälpa mig och... Hm,

bryr sig om mig, så kommer dom inte att kunna göra någonting, förutom om jag gör det beslutet att t.ex. att sluta använda drogen X... Och du vet, vara en bra människa, och allt det här, det är bara jag! Så på så vis så kände jag, okej, du vet jag behöver ta i tu med mitt liv, och på så vis så känner jag mer ansvar.” (Erik, s.6)

Kalle beskriver hur ASI-intervjun, genom att ta upp svåra saker i hans bakgrund, upplevdes som jobbig. Han beskriver att han redan innan intervjun hade en tydlig vilja till förändring:

”D: Var det några frågor som du tyckte var irrelevanta?

K: ja, det fanns det väl. Och just det här att man ska liksom... Jag vill ju bara komma in på behandlingshem och komma härifrån liksom. Och det här var ju om *familj* och om min kriminalitetstid och allting sådant där liksom och jag vet inte om det har så mycket med det att göra. Kanske, kanske inte, men jag vet inte riktigt. Det är klart dom måste ha en liten bakgrund på mig, det är självklart, men det är inte *där* jag vill vara nu, utan jag vill ju fortsätta... Jag har ju varit drogfri nu i sju månader så jag har ju haft det skitbra här ett tag så man vill inte komma tillbaka liksom.” (Kalle, s.2)

Även om Sven var positiv till ASI-intervjun och menade att den bidrog till att hans insikt ökade svarar han mer ambivalent på frågan huruvida intervjun bidrog till att hans vilja till förändring ökade:

”D: Kände du att det på något sätt ökade din motivation?

S: Ja, kanske, kanske. Jag kan inte svara på det.” (Sven, s.1)

Klienten upplever att det fanns frågor som var värdefulla.

Erik beskriver sin upplevelse av att känna sig lyssnad till tack vare ASI-intervjun som något mycket värdefullt:

”Många som lever i den här världen och så t.ex. dom har ingen som egentligen lyssnar, förutom om man har flickvän eller

någonting åt det hållet, men bland kompisar och så är det väldigt såhär... Det är så här vissa ramar som man håller sig inom och sedan du vet det är svårt att prata med någon angående någonting annat för man vet att de kommer att prata om det till resten, du vet, alla pratar om det till varandra, du vet om man säger någonting till någon så du vet tillslut vet alla om det. Så du vet, det är bra att ha någon som lyssnar för du vet, då *öppnar* man sig. Om man håller för mycket inom sig, då man exploderar tillslut!” (Eriks, s.11-12)

Erik beskriver frågorna om hur länge han missbrukat och hur länge han använt drogen X regelbundet som viktiga frågor:

”Hon frågade mig... när började du använda drogen X? Och då sa jag ”när jag var 15”. Och jag tänkte ”oh, *shit*”... såhär ”var det när jag var 15?”... då tänkte man, okej... Och då frågade hon t.ex., ”när var det du, alltså... när blev det såhär *regelbundet*?” Och då tänkte man till och för mig var det när jag var 16, fram tills nu när jag är 20. Och då blev man såhär ”det är fyra år!” Och jag har *aldrig tänkt* på det.” (Erik, s. 2)

Sven upplevde att det fanns frågor som var värdefulla men hade svårt att ge några exempel.

Kalle ger varken exempel på frågor som påverkat honom positivt eller negativt:

”(...) det var några frågor så där som man reagerade lite över men inte så jag brydde mig så speciellt. ” (Kalle, s.3)

Kalle kommenterar vidare frågorna så här, och säger att det viktigaste är att frågorna kan hjälpa honom:

”D: Men det verkar som att det här att saker togs upp igen som du velat lämna bakom dig, det var jobbigt.

K: Ja. Ja det är lite jobbigt sådant där. I alla fall när man varit med om sådana grejer som jag har varit med om hela tiden så... Man har inte varit någon snäll person direkt.” (Kalle, s.2)

Jag frågar Kalle om han blev irriterad över att behöva berätta sin livshistoria igen och får återigen höra att det viktigaste är att ASI-intervjun kan hjälpa honom:

”D: Blev du lite irriterad att dom drog upp det igen?

K: Nej irriterad var jag inte. Jag hade ju sagt att jag skulle vara med på den och jag hade ju blivit förvarnad om vad det var. Men det var ju för att det skulle kunna hjälpa mig då, för dom ska ju utreda efter det här, eller vad det var hon sa. Så om det hjälper mig så är det ju *väldigt* bra”. (Kalle, s.2)

Kalle beskriver hur han ser på ASI-intervjun som något som ”bör” göras:

” Jag är glad att jag har gjort den. Jag måste ju tag i mitt liv här nu igen, så jag måste göra vad som böras bör.” (Kalle, s.3)

Mot slutet av intervjun frågar jag Kalle om min intervju var lika jobbig som ASI-intervjun och får detta svar:

”K: Nej, nej [skratt] nej men det var inte speciellt jobbigt, det är just det situationen som jag är i nu också. Så det är väl... Nej *jobbigt* var det inte, det var lite, inte kränkande frågor men det var lite sådär så man...

D: Känsligt.

K: Ja, lite så där. Det är inte mina djup som jag går på riktigt, jag har väldigt svårt för att prata om...” (Kalle, s.4)

Sven upplevde också att vissa av frågorna var jobbiga men att denna upplevelse minskade då han kunde välja att inte svara på vissa frågor:

”D: För det finns ju forskning om ASI som visar det också kan vara lite jobbigt att intervjun tar upp mycket ... att det kan bli ganska tungt också.

S: Ja, men i och med att vi känner varandra så bra, så var det mycket lättare. Det är klart, vissa frågor kändes som att de ställde en mot väggen, men det gäller ju att kunna säga ”nu vill inte jag vara med längre”. (Sven, s.1)

ASI medförde positiva aspekter till klienterna som forskare hittills inte vetat så mycket om.

Erik berättar att ASI-intervjun gjorde att hans syn på de egna möjligheterna begränsades lite, men att detta paradoxalt nog var en positiv upplevelse:

”Du vet, de här frågorna annars, man kanske inte *tänker* hur verkligen ditt liv ser ut förrän du får de här frågorna. Så, på så vis så var det *insiktsfullt*.

D: Okej. Kände du att du fick något *val* att du liksom såg en *valsituation* mer, att det var mer att det blev mer *tydligt*?

E: Eh, hur menar du?

D: Att du har att du har använt drogen X under de här åren och så blev det såhär ”vill jag fortsätta, ja eller nej”? Lite mer så.

E: Exakt! *Exakt*. Eh, det var såhär, dom begränsade *en lite* alltså dom [frågorna] gör så att själva... Din tanke den begränsas... annars är du så stor, du är så öppen och du vet man har tusen grejer att välja emellan. När själva den här intervjun då blir det såhär att du vet dom certi... certifierar vissa områden och det gör så att det blir lättare att göra ett beslut” (Erik, s.2)

Erik berättar vidare att ASI-intervjuns strukturerade utformning gjorde att han upplevde en större tydlighet när det gäller olika valmöjligheter:

”När själva den här intervjun då blir det såhär att du vet dom certifierar vissa områden och det gör så att det blir lättare att göra

ett beslut, t.ex. ”ja, nej”. Och du vet förr, alltså, t.ex., narkomaner or whatever it is dom behöver såhär ramar, som man behöver följa, alltså dom behöver någon som hjälper dom med ”ja eller nej”. Dom vill bara ha alla de här tusen frågorna... Dom vill inte ha såhär tusen valmöjligheter, utan dom vill ha det enkelt. Och det, jag känner att det här provet gjorde det enkelt. Eller inte provet, vad heter det...

D: Intervjun.

E: Intervjun, ja. Det gjorde så att det blev enklare.

D: Och att, om jag förstår dig rätt så var det bra att det var strukturerade frågor, avgränsade frågor.

E: Exakt! Exakt. Det var, alltså, vissa frågor kanske... inte... passade in så bra, men det kan det inte göra på något prov, på någon intervju. Men alltså, i helhet, så var det bra, för att den var... baserad på ja och nej.” (Erik, s. 2-3)

Kalle upplevde att möjligheten att avstå från att svara på vissa, känsliga frågor var positiv:

”D: Och det var positivt att du kunde välja att inte svara om det blev för...

K: Ja, det var väldigt bra. Det är en del grejer som bara *river upp* en massa grejer, och man har problem nu som man har ändå, som man försöker lösa.” (Kalle, s.1)

Kalle upplevde att dagsformen påverkade hans vilja att svara uppriktigt på frågorna:

”D: Har du funderat mycket över det som kom upp under intervjun när intervjun var slut?

K: Ja, man gick ju och funderade på om man kanske inte skulle ha svarat lite mer ärligt på en del frågor och inte bara sagt såhär... ingenting liksom. Så det tänkte jag på. Jag kunde nog ha varit lite mer öppen. Men jag var inte riktigt lagd för det då. Jag är ju skör som det är ändå nu liksom...” (Kalle, s.3)

Sven tyckte att en positiv upplevelse som ASI-intervjun medförde var känslan av att kunna låta bli att svara på vissa frågor. Även Sven tog upp dagsformen som något som påverkade förmågan och viljan att svara på frågor.

ASI- en negativ upplevelse

ASI intervjun bidrog till att klienten inte kände sig respekterad.

Materialet ger mycket lite stöd för ovanstående påstående. Möjligen kan man ana en viss kritik av en socialsekreterare som i början av intervjun gav Erik intrycket av att hon var uttråkad:

” (...) jag *tror* att det var jobbigt för henne att ställa alla de här frågorna. För du vet, det är hennes jobb och hon gör det hela tiden så t.ex. när någon ska komma och göra det här provet så blir hon säkert såhär ”äh, vad fan, jag pallar inte”. Typ sådär, men alltså ... Det är *förståligt* därför det är ett långt prov ... och hon har säkert gjort det tusen gånger, så det är hur tråkigt som helst för henne ... Så vad heter det, jag upplevde det bara att hon kände det såhär ... ”ok, here we go again” förstår du?” (Erik, s.10)

Frågorna upplevdes som för rakt på i förhållande till hur länge relationen mellan socialarbetaren och klienten existerat.

Erik berättar att det tog emot lite att svara på personliga frågor till en främling men att han samtidigt hade stor förståelse för detta.

” Alltså, en sådan där intervju *är* aldrig naturlig. Alltså, det kommer aldrig naturligt ... Dom frågar en massa personliga frågor och en massa frågor som man egentligen inte skulle svara på, och speciellt inte till en främling ... Men eftersom hon jobbar där hon jobbar och hon är satt där hon är satt och så och så och så, så vad heter det ... så när hon frågar de här frågorna så är det så, man svarar på dom. Man vill att hon ska veta, inte att hon ska veta men att typ *socialen* ska veta hur det egentligen ligger till med dig.” (Erik, s.11)

Möjligen ger följande citat från intervjun med Kalle stöd för denna hypotes:

”D: Hur skulle du vilja beskriva hur det var att bli intervjuad med hjälp av ASI?

K: Ja (...) Det var ju vissa djupa grejer där som man inte har så stor lust att gå in på också liksom.

D: Ja.

K: Men hjälper det en så är det ju bara bra i och för sig men...

Jag vet inte riktigt vad det är ska användas men det är väl till någon utredning men just det var ju rätt djupa grejer där som man ... helst inte skulle vilja prata om. Antingen så svarade man bara eller så sa man bara... inget. Så det var ju lite så där”.

(Kalle, s.2)

Kalle säger också att det faktum att han tackat ja till att bli intervjuad med hjälp av ASI medförde att upplevelsen inte blev så jobbig:

”Jag hade ju sagt att jag skulle vara med på den och jag hade ju blivit förvarnad om vad det var. Men det var ju för att det skulle kunna hjälpa mig då, för dom ska ju utreda efter det här, eller vad det var hon sa. Så om det hjälper mig så är det ju *väldigt* bra.”

(Kalle, s.2)

Sven säger att möjligheten att slippa svara gjorde att upplevelsen att intervjuas med hjälp av ASI blev mindre jobbig, även om han själv inte utnyttjade denna möjlighet.

Sven kände sin socialsekreterare sedan tidigare och tog upp detta som en stor fördel:

”D: Men om jag förstår dig rätt så var det en fördel att ni kände varandra sedan tidigare?

S: Ja. Ja, det var en jättestor fördel.

D: Tror du att det hade varit annorlunda om du inte hade träffat henne förut?

S: Ja, helt.

D: På vilket sätt då?

S: Jo, därför att Ida och jag vi har träffats så länge och vi har skrattat och haft trevligt ihop, och, ja, hon kunde ju svara på vissa frågor som inte jag ville svara på.” (Sven, s.2)

Frågorna tog för lång tid att besvara.

Kalle upplevde att ASI-intervjun kändes lång:

”(…) det var ju verkligen en stor kontroll om man säger så. Men som sagt det var ju frivilligt, man svarade ju på det man ville svara på.” (Kalle, s.4)

Frågorna upplevdes som underligt utformade.

Erik tyckte att frågorna var lite onaturliga:

”(…) vissa frågor kanske inte passade in så bra, men det kan det inte göra på *något* prov, på någon intervju. Men alltså i helhet så var det *bra*.” (Erik, s.3)

Erik beskriver vidare upplevelsen av själva frågorna såhär:

”Det är en fråga, typ ja och nej, sedan ”hur gammal” sedan nästa fråga... Och sedan dom hoppar från ämne till ämne. Så du vet i början i alla fall det är såhär, dom hoppar, dom frågar någonting, vad fan... Ja, hursomhelst men vad heter det, det var lite onaturligt.” (Erik, s.11)

Sven svarar så här på frågan om vissa frågor upplevdes som underligt utformade:

” Vissa kanske, vissa. Men jag kan inte peka på vilka det var.” (Sven, s.1)

Frågorna upplevdes som irrelevanta i förhållande till klientens egen livssituation.

Kalle säger att han vid ett flertal gånger behövt redogöra för in livshistoria i olika sammanhang och att det är jobbigt att tala om sitt förgångna:

”D: Tycker du att det var någonting positivt med frågorna?

K: Jag mådde ju inte dåligt av dem direkt men... Jag vet inte jag gillar inte att prata om mitt förgångna. Jag skulle helst velat ha lämnat det. Sen när man har gått behandlingar så har man ju fått gå igenom det igen liksom, så det är ju lite jobbigt att hålla på och dra upp det hela tiden. Speciellt nu när jag är ute på banan igen så är det lite jobbigt. Men det här skulle vara någonting, dom skulle reda ut om jag skulle in på något behandlingshem, det skulle ingå, då skulle dom göra utredning efter den.” (Kalle, s.1)

Sven berättar att många frågor inte stämde in på hans livssituation:

” D: Var det ibland att du kände att det var svårt att vara helt ärlig?

S: Nej. Men många frågor stämde inte med mig och mitt sätt.”
(Sven, s.3)

Frågorna upplevdes som kränkande

Erik upplevde frågorna om prostitution som kränkande, i synnerhet som han blivit ställd liknande frågor flera gånger förut:

”Dom frågade ”Har du prostituerat dig själv?” Och jag har fått den frågan på några ställen nu, att dom frågar ”har du prostituerat dig själv”? Och jag upplevde det som kränkande för att ... Hur lågt tror du jag kan sjunka för att i mitt fall sluta ta drogen X? Jag menar det finns *tusen* sätt jag kan ... Alltså, inom drogvärlden, man kan göra många, olagliga grejer utan att göra illa sig själv ... och utan att, t.ex. ... göra illa någon annan heller! Utan det finns *många* saker man kan göra för att tjäna pengar ... Så för mig så var det *kränkande* men jag *förstår* också, att dom frågade den frågan, för att tydligen så *är* det många som prostituerar sig själva för sponsra sitt missbruk. Men jag kände det var kränkande ... Och eftersom det har kommit så många gånger,

från många olika håll så blir man såhär ”hey!” [ställer ner glaset på bordet, skrattar] ”jag är inte sådan, ursäkta!” Ja, så ja, det är den grejen jag kände är kränkande. Men resten var okej faktiskt”. (Erik, s.9-10)

ASI-intervjun gjorde att klienten upplevde en lägre känsla av egenkompetens.

Erik berättar att ASI-intervjun medförde att han kände sig besviken över sig själv:

”En annan tanke som kom upp var att... Jag tycker, *är det den här vägen jag verkligen vill gå*, är det den här vägen jag vill fortsätta ... och jag blev så här ... ”this is not the way I want to go!” Det här är inte dom målen, eller dom [ohörbart] jag hade sett som ... T.ex. när man var typ 10, 11, när man såg sig som 25-åring, då trodde man att man ha jobb, fru, barn... och allt det här. Och sedan när man märker att man har *inte ens börjat* med allt det där så blir man.. Jag vet inte... Man blir (...) [andetag] jag blev *besviken*... och ... jag vet inte, mig i alla fall det ger mig en sådan här ”*drive*”. Du vet, det ger mig ambitionen att *vilja* lyckas och du vet, och t.ex. man *ser* det här, och när man *hör* det här, och man ser hur folk *reagerar* till det man säger, därför man tror *själv* att det är så normalt, *är* inte så normalt! Så vad heter det... Så, ja, det är ... Jag *vill* säga att det gav mig mycket” (Erik, s.4)

Erik nämner också att ASI-intervjun medförde att han kände sig dum och att ASI-intervjun fick honom att inse att drogerna påverkat hans förmåga att uttrycka sig verbalt:

”Jag kände t.ex. att *förut* så kunde jag prata med människor och dom skulle förstå mig *exakt*. Alltså, jag skulle kunna ... Om du och jag har en diskussion ... T.ex. nu jag känner att ... jag vill få vissa grejer alltså... såhär... jag vill få fram vissa grejer... men jag får aldrig fram det! Och på så vis så, *förstår* du inte mig och på så vis så förstår du inte vad jag vill säga och ibland så ser jag i ögon dom tänker så här såhär, dom förstår inte riktigt vad jag säger och då

känner jag mig *dum* ... Så ja, det känner jag det visste jag inte att jag hade ett så stort problem med innan t.ex. jag gjorde det här provet.” (Erik, s. 6-7)

Erik tar också upp att han känner sig misslyckad när han märker att personer inte förstår vad han säger till följd av hans drogrelaterade hjärnskador:

”En annan tanke som kom upp var att... Jag tycker, *är det den här vägen jag verkligen vill gå*, är det den här vägen jag vill fortsätta.... Jag såg det på dig [ohörbart] när du pratade, jag kände mig lite misslyckad” (Erik, s. 4)

ASI medförde negativa aspekter till klienterna som forskare hittills inte vetat så mycket om

Erik berättar att han under intervjun upplevde att han inte kunde svara helt uppriktigt på frågor som handlade om kriminalitet av rädsla för att detta skulle leda till negativa konsekvenser för hans del:

” Jag kände ... att ... okej, *nu* när jag berättat allting, så måste jag ändå tänka på att jag inte kan berätta *för* mycket. För att, om man kanske har hållit på med ... olagliga grejer och så måste man förstå att dom har tystnadsplikt *till en gräns* och dom kan inte säga, alltså om man skulle säga någonting som man har gjort eller vad som helst så kan man fortfarande bli *bestraffad* för det eller så kan man få *span* på sig och du vet... Så man måste tänka du vet, okej, vad kan jag säga och vad kan jag inte säga. Men i helhet, så var det... Jag är en person som *tycker om* att öppna mig jag har inga problem med att säga vad jag har gjort och inte gjort *förutom* när det kommer till det här riktiga olagliga. Så vad heter det, för mig så var det ändå *skönt* att ha någon som lyssnar, och någon som frågar och någon som visar intresse ...” (Erik, s. 3)

Kalle tyckte att en negativ aspekt med ASI-intervjun var att den rev upp saker som han försökt glömma: ”Det är en del grejer som bara *river upp* en massa grejer, och man har problem nu som man har ändå, som man försöker lösa.” (Kalle, s.1)

Kalle underströk att han inte ville ha tillbaka sitt gamla liv:

”Jag mådde ju inte dåligt av dem direkt men... Jag vet inte jag gillar inte att prata om mitt förgångna. Jag skulle helst velat ha lämnat det. Det är klart dom måste ha en liten bakgrund på mig, det är självklart, men det är inte *där* jag vill vara nu, utan jag vill ju fortsätta... Jag har ju varit drogfri nu i sju månader så jag har ju haft det skitbra här ett tag så man vill inte komma tillbaka liksom”.

(Kalle, s.1-2)

Kalle upplevde att ASI-intervjun väckte en känsla av skuld hos honom:

” Jag vill komma härifrån ett tag och komma in på behandlingshem. För mina ungars skull. För dom är ju väldigt besvikna på mig just nu.

D: Fanns det en känsla av skuld?

K: Ja, jag var ju grovt kriminell liksom och man har ju varit med om sådana saker som inte har varit så roligt att tänka tillbaka på, som man har kämpat i så många år för att glömma. Men, jag vet inte, det är klart de måste få en bakgrund på mig. Men jag tycker den där livshistorian på behandlingen också var väldigt tung liksom.” (Kalle, s.2)

Kalle upplevde också att intervjun medförde att han upplevde ångest i och med att den tog upp saker som han helst av allt hade velat lämna bakom sig:

”D: Så den här intervjun, kan man säga att den ledde till att du fick lite mer ångest då du såg saker som du försökt hålla ifrån dig, och som du inte vill komma tillbaka till?

K: Ja, så kan det nog vara, absolut. Och det var ju väldiga personliga frågor, det var ju verkligen en stor kontroll om man säger så. Men som sagt det var ju frivilligt, man svarade ju på det man ville svara på”. (Kalle, s.4)

ASI intervjun bidrog till att skapa falska förhoppningar

Erik berättar att det faktum att han upplevde ångest till följd av ASI-intervjun kommer att hjälpa honom bli kvitt sina drogproblem:

”Därför då du vet, om man tänker, om man tänker på sina problem då *kommer* dom lösas, så att du vet *ingen* vill ha problem så ... Om man tänker på dom, så kommer man hitta någon lösning för att det här problemet inte längre ska finnas och det är *bra* ... Så att jag tänkte på det [problemet] var något positivt (...) ja, det var *riktigt* bra när man kom hem och kände såhär typ – *lite ångest!* [skrattar] Lite ångest, för du vet, det är ändå bra att känna ångest, för om man inte känner den här ångesten, så kommer man aldrig att vilja förändras och på så vis *är* det där provet bra” (Erik, s.14)

Kalle säger att det alltid finns en risk att man blir besviken:

”Det är väl så med allting här när man är i den här svängen med kommunen och sådant där att göra, det är ju ofta man blir besviken, men ja jag vet inte... Man får ju hoppas i alla fall!”
(Kalle, s.3)

Diskussion

Begränsat stöd för den negativa idealtypen hos mina respondenter

En första tolkning av mina data är att mycket lite stöd tycks finnas för tanken att ASI som helhet skulle ha utgjort en negativ upplevelse respondenterna. Denna tolkning har stöd i det faktum att jag under analysfasen hade mycket enklare att applicera min positiva idealtyp på materialet än den negativa. För att minska risken att jag omedvetet skulle vara partisk till ASI-intervjuns fördel och därmed omedvetet sortera bort negativa upplevelser fick jag ibland ”pressa” in materialet i den negativa idealtypen. Vid analys av de meningsbärande enheterna som återfinns under avsnittet ”ASI- en negativ upplevelse” konstaterar jag att

dess beskrivningar väger lättare i förhållande till den negativa idealtypen än de som återfinns i avsnittet ”ASI- en positiv upplevelse”. Den positiva idealtypen har med andra ord starkare stöd i mitt material än den negativa.

Begränsat stöd för att frågorna var kränkande

Mina intervjuer innehåller endast en beskrivning av en fråga som upplevts som kränkande, och det var frågan om prostitution som Erik reagerade negativt på. Samtidigt verkar frågan om prostitution inte ha medfört att ASI-intervjun för Eriks del upplevdes som övervägande negativ. Tvärtom innehåller intervjun med Erik flera rika beskrivningar av hur ASI-intervjun för honom utgjorde en positiv upplevelse. Resultatet kan kopplas till resultatet i Engströms (2005, s.17) studie som visade att även om en minoritet av klienterna känt sig kränkta av intervjun så påverkade detta inte deras relation till socialarbetaren eller deras förtroende för socialtjänsten.

Acceptans trots att ASI-intervjun till viss del var jobbig- ett gott tecken för ASI?

Mina data överensstämmer med studien som visade att ASI i stor utsträckning tycks upplevas som positiv eller ”acceptabel” av klienterna (Engström, 2005, s.23). Ett argument som talar för denna slutsats är att jag under intervjun ofta var tvungen att använda mig av negativt laddade riktade frågor för att få respondenterna att uttala sig negativt om ASI-intervjun. När jag använde mig av öppna frågor, av typen ”berätta hur du upplevde ASI-intervjun”, fick jag oftast svar som överensstämde med den positiva idealtypen. Jag tycker vidare att det är intressant att notera att Kalle, vars beskrivningar jag tolkar som de minst positiva när det gäller upplevelsen av ASI, säger att hans självförtroende inte försämrats till följd av ASI-intervjun. Han tar heller inte upp någon specifik fråga som han tyckt varit kränkande. Det kan dock vara så att Kalles känsla av egenkompetens påverkades negativt av ASI-intervjun men att han inte ville medge detta under intervjun med mig. Min poäng är dock att Kalle, även om han kanske påverkades negativt av ASI-intervjun när det gäller egenkompetens, själv inte tar upp några nackdelar med ASI-intervjun. Detta tolkar jag som ASI-intervjun som helhet var acceptabel även för honom.

Risk att ASI-intervjun bidrar till att skapa falska förhoppningar om hjälp hos klienten?

Erik beskriver upplevelsen av att intervjuas med hjälp av ASI som ”magisk” (Erik, s. 15). Eriks uttalanden kan *eventuellt* tolkas som att han tror eller hoppas att hans problem kommer att lösas av sig själva nu när han väl fått insikt om dem. Jag bedömer denna tolkning som osäker, men skulle även vilja passa på att lyfta fram farhågan hos socialsekreterarna i FoU Nordväst-kommunerna som menade att det fanns en risk att ASI-intervjun på sikt kan vara negativ för klienter då den bidrar till att skapa falska förhoppningar om hjälp (FoU Nordväst, 2008, s.47). ASI-intervjun är ju ingen mirakelmetod som fråntar klienten den möda som det senare kan innebära att exempelvis genomgå en öppenvårdsbehandling. Å andra sidan bör denna risk enligt mig inte överdrivas då farhågan endast utgjorde en hypotes. Det finns tvärtom gott om tidigare forskning som visar att socialarbetares förmåga att just väcka hopp om förändring hos klienten är en viktig förutsättning för en lyckad terapeutisk allians, vilket i sin tur behövs för att behandlingen ska lyckas (Cournoyer et al., 2007, s.1962 & Skeem et al, 2007, s.397-398). Utifrån mitt material bedömer jag stödet för farhågan att ASI-intervjun skulle komma att skapa falska förhoppningar hos klienter som svagt. Några specifika förväntningar om hjälp från socialtjänsten, utöver att i Kalles fall komma in på behandlingshem, framkommer inte i mina intervjuer.

ASI som en katalysator av varat-i-sig

I tidigare forskning beskrivs ASI-intervjun främst som att den är bra på att få klienter att lämna information, men att den är mindre bra på att få klienter att reflektera (CUS, 2003, s.18). Mina resultat ger en något annorlunda bild: Respondenterna får alla insikter under intervjun, även om deras inställning till att reflektera är olika. Intervjun med Erik innehåller beskrivningar som kan tolkas som att hans reflexiva medvetenhet ökade till följd av intervjun. Erik beskriver den ångest som medvetenheten är förknippad med som något nödvändigt för att man som individ ska vilja förändras:

Existentiell ångest

Kalles upplevelse av ASI-intervjun tolkar jag som att det var jobbigt att intervjuas då intervjun tog upp händelser och situationer som han velat glömma. Utifrån existentiell teori kan detta tolkas som att Kalle, genom ASI intervjun, upplever existentiell ångest då han

mer eller mindre mot sin vilja blir medveten om vissa saker. Denna process kan tolkas som att han delvis förflyttas från en position präglad av varat-för-sig, där han kanske uteslutande lever utan att reflektera så mycket, till en position som mer präglas av varat-i-sig och där han blir mer medveten om sina val. Min tolkning är att de insikter som detta positionsbyte innebär för Kalle försvåras av att hans tillvaro troligtvis präglas av mål som att överleva för dagen. Min slutsats är att det kan vara extra svårt för klienter som kanske lever ett tufft liv att tänka i existentiella termer, då de så att säga utöver dessa frågor kanske även brottas med frågor av typen ”var ska jag sova i natt”. Att bortse från de existentiella villkoren, som alltså enligt teorin gäller alla människor, bara för att de kanske utöver detta har andra, mer akuta problem, skulle dock enligt teorin beröva i detta fall klienten med missbruksproblem dess värde som människa. Genom att se på människor med missbruksproblem som för evigt dömda att ha missbruksproblem låser man enligt teorin fast människor i ett falskt medvetande som går ut på att det inte är någon idé att ens försöka handla annorlunda.

Ond tro

Den existentiella ångesten hos Kalle tolkar jag som att den handlar om en rädsla för att kanske falla tillbaka i något som han velat komma bort ifrån, d.v.s. rädslan att han ska komma att fatta fel beslut som får konsekvenser för hans framtid. Kalle tycks inte uppleva att han själv har ett val när han talar om risken att få ett återfall. ASI-intervjun, genom att ta upp områden ur en persons förflutna, kan tolkas som att den rubbar personens onda tro vilket som i kalles fall kan upplevas som mycket ångestfyllt. I Kalles fall handlar det dels om att uppleva ångest inför framtiden: Han vill inte hamna i den situation han var i förut. Ångesten kan också handla om skuld över tidigare handlingar vilket intervjun med Kalle vittnar om.

Personligt ansvar

Min tolkning är att ASI-intervjun tydliggör det personliga ansvaret. Enligt existentiell teori är upplevelsen av skuld hos människan det yttersta beviset för att vi har ett personligt ansvar för våra liv. Om man som Kalle har ett kriminellt förflutet kan denna insikt bli väldigt tung. Kalle berättar att han upplevde det som positivt att han kunde avstå från att svara på vissa frågor. Jag tolkar hans val att inte svara på vissa frågor som ett sätt att hålla ångesten ifrån sig något, och att delvis stanna kvar i en position som mer präglas av ”varat-för-sig”. En

alternativ tolkning skulle kunna vara att han liksom Erik väljer att inte svara på frågor av rädsla för repressalier om han skulle avslöja uppgifter som har med brottslighet att göra. Denna tolkning bedömer jag dock som mindre trolig då Kalle säger att det just är tillbakablickens som är jobbig.

Värde i att få möjlighet att reflektera...

Mitt material kan tolkas som att det både kan upplevas som värdefullt och påfrestande att intervjuas med hjälp av ASI. I Eriks fall innebar vissa specifika frågor att han började reflektera över sitt liv. Erik tar också upp ASI-intervjuns struktur som värdefull då den genom att vara tydlig hjälpte honom att kunna formulera svar. Även Sven tyckte att ASI medförde att han förstod sig själv bättre, även om han inte kunde peka på några specifika frågor. Intervjun med Kalle kan dock tolkas som att ASI-intervjun tvingade honom att reflektera över existentiella villkor som han hittills funnit för smärtsamma för att konfronteras med. Att en person som Kalle, som kanske redan kämpar med att överleva för dagen ska belastas ytterligare till följd av existentiella frågor *kan* tolkas som en negativ bieffekt av ASI-intervjun. Dock är det viktigt att understryka att Kalle som helhet säger att han inte mådde dåligt av ASI-intervjun. En tolkning är att hans möjlighet att faktiskt inte svara på vissa frågor bidrog till hans upplevelse av att ASI-intervjun var acceptabel. Jag tolkar intervjun med Kalle som att ASI-intervjun faktiskt innebar något positivt för honom då intervjun, i den utsträckning han själv tillät det, bidrog till att hans varat-i-sig-själv ökade. Möjligen medförde ASI-intervjun i Kalles fall att han fick en fördjupad insikt om sin problematik och att detta var en upplevelse som påverkade hans motivation i positiv riktning. Att ASI-intervju skulle ha påverkat Kalles motivation i positiv riktning är dock en tolkning som jag bedömer som osäker. Under intervjun gjorde jag bedömningen att det var oförsvarbar ur en etisk synvinkel att fråga Kalle mer ingående om hans motivation och insikt.

ASI intervjun medför fördelar som forskningen inte vetat så mycket om?

Mina resultat pekar mot att ASI-intervjun medförde positiva aspekter för mina respondenter som forskarna hittills inte vetat så mycket om. Den mest uppenbara positiva aspekten är att mina data starkt tyder på att ASI-intervjun medförde en större insikt till respondenterna, i

synnerhet för Sven och Erik. Även om insikten också beskrivs som jobbig och förknippad med ångest tycks värdet av att få möjlighet att reflektera över sitt liv dominera upplevelsen. Kalle är mer ambivalent till värdet av att reflektera över sitt liv tack vare ASI-intervjun, men han tycks inte vara emot ASI-intervjun som helhet. Erik tyckte också att det var värdefullt att kunna öppna sig: Han sa att vissa saker troligtvis inte hade kommit fram om inte socialsekreteraren ställt vissa frågor. För Erik tycks ASI-intervjun ha haft en närmast terapeutisk effekt. Hans svar tolkas som att ASI-intervjun, även om den kändes lite onaturlig, underlättade för honom att bearbeta vissa händelser. Jag skulle även vilja påstå att ASI-intervjun kan innebära fördelar för klienten som med fördel kan förstås utifrån existentialistisk teori. Detta tycker jag är intressant med tanke på att existentialism och strukturerade bedömningsinstrument traditionellt sett tillhör två olika kunskapstraditioner (Engström, 2005, s.13-14).

Om valfrihet i det moderna samhället

I Eriks fall kan den existentiella ångesten kopplas till Börjesons teori om det moderna samhället som källa till existentiell ångest. Hans upplevelse är att det på sätt och vis var skönt att frågorna inom ASI-intervjun begränsade hans möjligheter och att detta i sin tur gjorde det enklare för honom att fatta beslutet om huruvida han ville fortsätta med drogerna eller inte. Min tolkning av detta är att Erik, som är den yngsta av respondenterna, paradoxalt nog upplevde att hans motivation till att genomföra en förändring ökade parallellt med hans medvetenhet om att hans valmöjligheter de facto är begränsade. Detta kan tolkas som att hans identitetsskapande blir ett mer hanterligt projekt då vissa ramar definieras. Börjeson (1979, s.31) skriver att alla val som individen utsätts för i det moderna samhället kan leda till ångest och att det på sätt och vis var enklare förr när möjligheterna var mer begränsade. Min tolkning är att samhället idag delvis rymmer en sorts ”ond tro” som handlar om att ungdomar ofta får höra att ”du kan bli vad du vill” samtidigt som de kanske i praktiken inte har alla de verktyg i form av exempelvis uthållighet, pengar, kontakter, intelligens som behövs för att bli nästa Zlatan ... Kanske kan denna onda tro, i kombination med att man inte når dit man vill, leda till att individen ger upp och slutar påverka det han eller hon faktiskt kan påverka.

Överdriven rädsla ang. de negativa klientupplevelserna av ASI bland socialsekreterare?

Min slutsats efter att ha intervjuat tre klienter är att farhågor om att ASI-intervjun riskerar att medföra en rad negativa upplevelser för klienterna har mycket lite stöd i mina intervjuer. Denna tolkning förstärks av det faktum att respondenterna enbart genomgått grundintervjun. Ett av syftena med det s.k. uppföljningssamtalet är ju att klienten och socialarbetaren tillsammans skall gå igenom resultatet från grundintervjun (Socialstyrelsen, 2008). Det är alltså troligt att eventuella negativa upplevelser av ASI hos mina respondenter mildras efter att de haft uppföljningssamtalet med sin socialsekreterare. Mina respondenter beskriver visserligen negativa aspekter med ASI-intervjun men dessa negativa upplevelser handlar snarare om att det är jobbigt att tala om det förflutna överhuvudtaget (Kalle) samt att det kan vara tungt att inse att man själv har ett visst ansvar över sin situation (Erik), än att ASI-intervjun som helhet skulle vara negativ. Trots att ASI-intervjun kan väcka en rad negativa känslor hos klienter samt förmodligen i viss mån få dem att känna sig sänkta när det gäller den egna kompetensen, är min slutsats att respondenternas upplevelser tycks gå i linje med min positiva idealtyp. En tolkning av detta är att socialarbetarnas farhågor mot att använda ASI tycks överdrivna i förhållande till de positiva upplevelser som ASI-intervjun tycks ha medfört för mina respondenter. Jag skulle vilja koppla detta resultat till tidigare forskning som visat att socialarbetare över lag har svårare att skatta klienters positiva upplevelser än när det gäller de negativa (Engström, 2005, s.19-20).

Positivt att ASI-intervjun var frivillig

En viktig slutsats som materialet tyder på är att upplevelsen av att intervjuas med hjälp av ASI-intervjun förbättrades av det faktum att deltagandet i intervjun var frivilligt: Respondenterna tar upp att deras möjlighet att avstå från att svara på vissa frågor, eller till att avstå från intervjun i sin helhet, påverkade upplevelsen av att intervjuas med hjälp av ASI i en positiv riktning. Jag kopplar samman detta resultat med ett annat av resultaten, nämligen att respondenterna Erik och Kalle upplevde att de inte kunde svara helt uppriktigt på vissa frågor av rädsla för att informationen skulle kunna komma att användas emot dem. Min slutsats är att det är viktigt att klienter som utreds med hjälp av ASI förstår syftet med intervjun, nämligen att det i första hand är en utredningsmetod som används i syfte att hjälpa dem. Samtidigt tolkar jag det som en viktig förutsättning för att ASI-intervjun ska bli en för klienten acceptabel eller positiv upplevelse att intervjun upplevs som frivillig.

Svårighet att forska om socialt arbete

Något som min studie mycket tydligt visar är avslutningsvis hur svårt det är att forska i socialt arbete. Trots att jag hade alla förutsättningar att komma i kontakt med respondenter via min kontaktperson på FoU Nordväst visade det sig i praktiken vara svårt att få till stånd intervjuer med klienter som nyligen genomgått ASI. Vad denna svårighet egentligen berodde på kan jag endast spekulera om. En tolkning är att det fortfarande finns ett visst motstånd när det gäller att bedriva forskning inom socialtjänsten, vilket andra studier pekat på (Armeliuss & Engström, 2005, s.38).

Metoddiskussion

Reliabilitet

Reliabiliteten eller tillförlitligheten i mina data kan ha påverkats av att information troligtvis föll bort när jag transkriberade intervjuerna. Dessutom kan min databearbetning utifrån två idealtyper kritiserats för att överförenkla materialet. Problemet förstärks av min fenomenologiska ansats: Det finns en risk att jag förlorar helheten när data tas ur sitt sammanhang och förs in i en fenomenologisk kategori. (Alvesson & Sköldberg, 2008, s.152) Farhågan, att det mesta av materialet skulle handla om saker utanför ideltyperna, infriades dock inte. Eftersom jag bara hade tre intervjuer att analysera var det vidare relativt lätt för mig att hålla de olika respondenterna och deras berättelser i minnet. Jag har läst igenom resultatet och ursprungsintervjuerna vid flera tillfällen för att försäkra mig om att jag inte missat några meningsbärande enheter.

Validitet

När det gäller validiteten hos mina resultat och slutsatser bedömer jag att ett stort problem utgjordes av svårigheten att överhuvudtaget komma i kontakt med potentiella respondenter. Med ett par fler intervjuer till hade jag troligtvis kunnat få en än djupare bild av fenomenet. Dessutom uppgav två av mina tre respondenterna att den aktuella dagsformen bidrog till att de under min intervju inte orkade berätta så ingående om sina upplevelser. Etiska övervägningar bidrog till att intervjuerna med Kalle och Sven blev relativt korta.

Generaliserbarhet

Det är svårt för att inte säga omöjligt att dra generella slutsatser utifrån en kvalitativ studie. Min förhoppning är dock att de erfarenheter som skildrats i denna uppsats inte avviker alltför mycket från det som ASI-klienter normalt kan uppleva. Personligen så tror jag att Eriks mycket positiva erfarenhet av ASI kan vara lite i ovanligaste laget och att Kalle, som jag tolkar som mer ambivalent inför att intervjuas med hjälp av ASI, utgör en mer ”typisk” ASI-klient. Detta är dock bara spekulationer ifrån min sida. De resultat som jag pekat på i denna studie skulle dock med fördel kunna utgöra hypoteser för en kvantitativ studie.

Referenser

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Armeliuss, B. Å. & Engström, C. (2002). Klienters acceptans av strukturerade intervjuer inom socialtjänsten. *Nordisk sosialt arbeid*, 4, 2002, 210-216.
- Armeliuss, B. Å. & Engström, C. (2004). Experience of the relationship between social workers and clients with and without a structured interview (ASI). I Engström, C. *Implementering och utvärdering av Addiction Severity Index (ASI) i socialtjänsten* (avhandling för doktorexamen, Umeå Universitet).
- Armeliuss, B. Å. & Engström, C. (2005). Implementering av en strukturerad intervju (ASI) i missbruksvård och kriminalvård. I Engström, C. *Implementering och utvärdering av Addiction Severity Index (ASI) i socialtjänsten* (avhandling för doktorexamen, Umeå Universitet).
- Bergmark, A. & Lundström, T. (2006). Mot en evidensbaserad praktik? – Om färdriktningen i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2, 2006, 99- 113.
- Bernler, G., Johnsson, L. & Skårner, A. (1993). *Behandlingens villkor. Om relationen och förväntningarna i det sociala arbetet*. Falkenberg: Natur & Kultur.
- Börjeson, B. (1979). *Inre och yttre tvång. En principfråga vid vården av missbrukare*. Borås: Sjuhäradsbygdens tryckeri AB.
- Denvall, V., Munther A. K. & Tunnerup, A. (1999). *Möten med Anna- vännen socialarbetaren och forskaren*. Lund: Studentlitteratur.
- Engström, C. (2005). Socialarbetares förmåga att bedöma hur klienter upplever utredningssamtal – med och utan ASI. I Engström, C. I *Implementering och utvärdering av Addiction Severity Index (ASI) i socialtjänsten* (avhandling för doktorexamen, Umeå Universitet).
- FoU Nordväst (2008). *Implementering av Addiction Severity Index (ASI) i åtta kommuner i nordvästra Stockholm – erfarenheter & resultat. Slutrapport från ett tvåårsprojekt med medel från Länsstyrelsen*. (FoU rapport). Stockholm: FoU Nordväst.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Olsson, H. & Sörensen, S. (2004). *Forskningsprocessen. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Payne, M. (2002). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur.
- Skogens, L. (2007). *Hur bemöts manliga socialbidragstagare med alkoholproblem? - Regler, kunskap och kontext i socialt arbete* (avhandling för doktorexamen, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet, 2007).

Stevens, R. (2003). Det reflexiva jaget – ett upplevelseperspektiv. I R. Stevens (Red.), *Att förstå människor. Socialpsykologiska aspekter på jag, medvetande och identitet* (pp. 162-239). Lund: Studentlitteratur.

Thörnqvist, R. (2004). Historisk konkretiserande sociologi. I P. Månson (Red.) *Moderna samhällsteorier. Teorier, riktningar, teoretiker* (pp.261-302). Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Elektroniska källor:

CUS (2003). Metoder för missbrukarvården. ASI-intervjun i praktisk tillämpning. Hämtat från: <http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/722CD2C7-166E-436E-942C-085EBA01B7D9/1090/20031125.pdf>

Cournoyer, L. G., Brochu, S., Landry, M. & Bergeron, J. (2007). Therapeutic alliance, patient behaviour and dropout in a drug rehabilitation programme: the moderating effect of clinical subpopulations, *Addiction* (102, pp. 1960-1970). Hämtad från Criminal justice abstracts.

IMS (2008). ASI Grundintervju. Hämtat från http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/0E53AD8B-E5DB-47EC-B1DF-B8CCED30A6FC/0/ASI_Grundintervju.pdf

Skeem, J.L & Eno Louden, J., Polaschek, D. & Camp, J. (2007). Assessing relationship quality in mandated community treatment: Blending care with control. *Psychological Assessment* (19, pp. 397- 409). Hämtad från Psychinfo.

Socialstyrelsen (2007). Riktlinjer för missbruks- och beroendevård. Vägledning för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens verksamhet för personer med missbruks och beroendeproblem. Hämtat från http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/A50309C4-BAB3-4EB9-A407-E5C684469D90/7076/20071021_rev.pdf

Bilaga 1: Temaguide

Frågeställning: På vilket sätt ett urval av klienter upplevde att frågorna tillförde något nytt till dem själva?

Upplevelsen som helhet

Hur skulle du vilja beskriva upplevelsen av att intervjuas med hjälp av ASI?

Beskriv med egna ord hur du upplevde att bli intervjuad med hjälp av ASI!

Berätta.

På vilket sätt var det givande för dig att intervjuas med hjälp av ASI?

Vad ser du som fördelar respektive nackdelar med att intervjuas med hjälp av ASI- utifrån dina erfarenheter?

Upplevelse av själva frågorna

Vad betydde det att intervjuas med hjälp av ASI för dig?

Upplevde du att intervjun bidrog till att socialsekreteraren förstod dig och din situation bättre?

Vad tänkte du under själva intervjun?

Vad väckte frågorna för tankar hos dig?

Vad kände du?

På vilket sätt upplevde du att det var meningsfullt att intervjuas med hjälp av ASI?

I vilken utsträckning upplevde du frågorna som irrelevanta, kränkande eller på annat vis negativt?

Anser du att det finns en risk att ASI-intervjun, så som den är utformad, bidrar till att skapa falska förhoppningar hos klienten?

Egna tankar? Något du vill förklara ytterligare, som du känner att jag kanske inte har förstått?

Hur tyckte du att det var att bli intervjuad av mig?

Bilaga 2: Idealtyper om hur ASI kan ha upplevts

ASI- en positiv upplevelse

- a) Klienten känner sig tagen på allvar, respekterad.
- b) Klienten upplever inte att relationen mellan sig och socialarbetaren försämrats.
- c) Klienten upplever sig ha fått större insikt om sin livssituation.
- d) Klienten känner sig mer motiverad till att genomföra en förändring.
- f) Klienten upplever att det fanns frågor som var värdefulla.
- g) ASI intervjun förbättrade relationen mellan socialarbetaren och klienten.
- h) Acceptansen är stor för ASI som utredningsmetod inom Socialtjänsten.

ASI- en negativ upplevelse

- k) ASI intervjun bidrog till att klienten inte kände sig respekterad.
- l) Frågorna upplevdes som för rakt på i förhållande till hur länge relationen mellan socialarbetaren och klienten existerat.
- m) Frågorna tog för lång tid att besvara.
- n) Frågorna upplevdes som underligt utformade.
- o) Frågorna upplevdes som irrelevanta i förhållande till klientens egen livssituation.
- p) Frågorna upplevdes som kränkande.
- q) ASI-intervjun upplevdes som stel.
- r) ASI-intervjun gjorde att klienten upplevde en lägre känsla av egenkompetens.
- s) ASI medförde negativa aspekter till klienterna som forskare hittills inte vetat så mycket om.

Bilaga 3: Presentationsbrev

Vallentuna den 30 september 2008

Vill du vara med i en intervju om hur det kan upplevas att intervjuas med hjälp av ASI?

Mitt examensarbete från Socialhögskolan i Stockholm handlar om hur det kan upplevas att som klient intervjuas med hjälp av ASI. Jag skulle bli mycket glad och tacksam om Du ville vara med och bidra med värdefull kunskap inom detta viktiga ämne!

Ansvariga för undersökningen är jag själv samt min skola, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan vid Stockholms Universitet.

Intervjun kommer att gå till så att jag kommer att ställa frågor kring olika teman som har samband med upplevelsen av att intervjuas med hjälp av ASI. Intervjun beräknas ta ca 30 min och kommer att äga rum i en av Socialtjänstens lokaler.

Frågorna kommer t.ex. att handla om vad du tänkte och kände under själva intervjun. Du avgör själv hur mycket du vill berätta och det finns inget "rätt" eller "fel". Du kommer att vara anonym i uppsatsen och personliga uppgifter som t.ex. namn och ålder kommer att ändras. Endast jag kommer att få tillgång till ursprungsintervjuerna.

Du har rätt att avbryta ditt deltagande när helst du vill och detta kommer inte att påverka dig negativt.

Du är varmt välkommen att höra av dig till mig om du har frågor ang. undersökningen.

Med vänliga hälsningar

Disa Marat , student vid Socialhögskolan, Institutionen för socialt arbete,
Stockholms Universitet.

Tfn 0708-500 334 e-post: disa_marat@hotmail.com

Bilaga 4: Brev till socialarbetarna

Vallentuna den 30 september 2008

Viktig information till socialarbetarna!

Tiden rusar iväg med stormsteg och det är snart dags för mig att genomföra mina intervjuer.

Observera att det är mycket viktigt för att personerna som deltar i undersökningen inser att deras deltagande är helt frivilligt.

Eftersom hela min metod bygger på att personerna ska kunna ge djupa beskrivningar av sina upplevelser är det av såväl forskarmässiga som etiska skäl av absolut högsta vikt att klienterna ej känner sig tvingade att delta.

Intervjuerna beräknas äga rum v. 42 och 43. Intervjuerna kommer att vara i ca 30 min. Jag är hyfsat flexibel vad gäller datum och tider men är tacksam om ni kan försöka att inte boka in så många intervjuer på tisdagar och torsdagar eftersom jag normalt jobbar då.

Jag räknar med att ni bokar in tider med klienterna som ni sedan mejlar till Carina Gyllner på FoU Nordväst.

Ha en fortsatt trevlig höst samt tack för hjälpen!

Med vänliga hälsningar

Disa Marat, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms Universitet.
Tfn 0708-500 334

